ВІСНИК
ПРОГРАМ ШКІЛЬНИХ ОБМІНІВ

16

2003

Новини з Ресурсного центру 2
Інноваційні технології в освіті 3
Проекти в Україні 12
Громадянська освіта 17
Обмін думками та враженнями 20
Події, оголошення 32
Форум 35

Відкриття веб-сторінки Київського ресурсного центру для випускників програм, фінансованих урядом США

Почала діяти веб-сторінка Київського ресурсного центру для випускників програм, фінансованих урядом США — http://alumnicenter.kiev.ua. Запрошуємо всіх випускників завітати на цю сторінку! Тут Ви зможете ознайомитися з такими розділами, як «Новини» (News), «Події» (Events), «Бібліотека» (Library), «Фотогалерея» (Photo Gallery), «Лінки» (Links), «Про нас» (About us); взяти участь у віртуальному форумі (Forum), зареєструватися в он-лайновій базі даних (Registration). Веб-сторінку розроблено англійською мовою, але найближчим часом буде розміщено також україномовну версію.

Ми заохочуємо всіх випускників, у тому числі тих, що надіслали нам свої реєстраційні анкети як у паперовій, так і в електронній формі, зареєструватися також на нашій веб-сторінці, що дасть Вам змогу оновлювати свої дані і брати участь в обговореннях на форумі. Ваша реєстрація й участь у форумах допоможе нам визначити Ваші інтереси й надсилати Вам запрошення до участі в заходах, що можуть Вас зацікавити.

Зареєструвавшись, Ви матимете можливість надсилати Ваші повідомлення на форум, який призначений для обміну ідеями, думками, розміщення різноманітних тематичних оголошень, коментарів, проведення дискусій тощо. Форум організовано за тематичними дискусійними групами. Виділено такі дискусійні групи за професійними інтересами випускників:

- освіта;
- міжнародні відносини;
- право;
- громадянське суспільство;
- охорона навколишнього природного середовища.

Окрім того, працюють форуми для обговорення заходів, проведених Ресурсним центром; заходів, що лише плануються, і окремий форум для пропозицій щодо проведення заходів.

Інформацію про поточні й заплановані заходи можна також знайти у розділі «Новини». Крім того, цей розділ містить оголошення про конкурси, вакансії тощо.

У розділі «Події» подано електронний календар заходів Київського ресурсного центру по місяцях із зазначенням дати, часу, місця проведення, організаторів, кількості учасників тощо.

Розділ «Бібліотека» містить опис ресурсів бібліотеки та правила користування бібліотечним фондом. Тут передбачається також розмістити електронний каталог усіх видань, наявних у друкованій та електронній формах, з поясненням системи навігації каталогу.

У розділі «Фотогалерея» розміщено фотографії, зняті під час заходів, проведених у Ресурсному центрі.

Розділ «Лінки» містить лінки до веб-сторінок партнерських організацій — організації Американські ради з міжнародної освіти, Проекту громадянської освіти, Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX, інституту Кеннана, проекту «Гармонія», Американсько-української фундації. Тут передбачається також розмістити корисні ресурси за тематичними напрямками для випускників, що спеціалізуються у різних галузях: право, освіта, охорона довкілля, політологія та державне управління, бізнес, журналістика тощо. Перелік ресурсів міститиме лінки до веб-сторінок і порталів, списки організацій і фондів, інформацію про гранти і конкурси.

Розділ «Про нас» містить короткий опис місії, основних напрямків роботи Центру, розклад його роботи.

Сподіваємося, що веб-сторінка Ресурсного центру буде для Вас корисною і цікавою. Будемо раді почути Ваші відгуки про веб-сторінку і пропозиції з її вдосконалення!

Освіта, яка заохочує запитування, або таємниця парадоксу «Innovation Societies» — «MisEducation»

Сергій КЛЕПКО,
кандидат філософських наук, доцент, проректор з науково-методичної роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, випускник програми «International Visitor», липень 2002 р.

Усі ми живемо в глобалізованому світі, в якому чуже нам щораз менше видається чужим і дедалі рідше можна натрапити на щось нове. У сенсі цієї тези, як і в її неточності, я пересвідчився 8–26 липня 2002 року як учасник Проекту для України на основі досвіду однієї країни — «Реформа середньої шкільної освіти», організованого Державним департаментом США, Бюро з питань освіти та культури за програмою «INTERNATIONAL VISITOR». У публікації О. Локшиної коротко окреслено перебіг цього проекту для групи українських освітян. Як на мій погляд, ця повчальна навчальна подорож заслуговує широкого висвітлення у серії публікацій. Американська сторона, забезпечуючи програму, всебічно попрацювала з метою донесення до українських освітян вичерпної інформації про реформу середньої шкільної освіти у Сполучених Штатах на національному рівні, а також на рівні штатів, округів та окремих шкіл. Цю публікацію я присвячую лише одному, як на мене, найважливішому аспекту здобутого досвіду — осмисленню відмінностей між США та Україною у стилях загальних підходів до інноваційних процесів і відповідних імплікацій для української післядипломної педагогічної освіти.

Парадокс «інноваційні суспільства» — «неправильна освіта» («Innovation Societies» — «MisEducation»)

Уже згадане переконання, що в глобалізованому світі чуже щораз менше видається нам чужим і дедалі рідше можна натрапити на щось нове, певною мірою стосується й системи освіти США, щодо якої дивно живучими виявляються стереотипи українців, принаймні про її якість. Поширена думка про низьку якість середньої освіти парадоксально співіснує зі щирим захопленням наукою і технікою США, високою конкурентоспроможністю цієї країни.

Так уже сталося, що США входили до моєї свідомості образами і повчаннями з оповідання про місто Жовтого Диявола Максима Горького, подорожніх нотаток про одноповерхову Америку Ільфа і Петрова, роману «Намилена трава» Павла Загребельного (про перебування радянського робітника-сталевара у США 70-х років), журналістського звіту Віталія Коротича «Кубатура яйця»...

У цих творах, якщо відкинути тодішню ідеологічну упередженість їх авторів, талановито відображено піонерський характер і винахідливість мешканців Сполучених Штатів, інноваційність їх державного устрою, ментальності і громадянськості американців. Недарма теорія нового зростання, розроблена Полом Ромером, професором Каліфорнійського університету в Берклі, стверджує, що за економікою приховується (і визначає її) інший процес — процес відкриттів та інновацій. Саме цей процес веде в перспективі до підвищення рівня життя тієї чи іншої країни.

Восени 2002 року в Полтаві д-р Артур Харкінс / Arthur Harkins (Коледж освіти й розвитку людини Університету Міннесота, США), футуролог, дослідник перспектив розвитку освіти в майбутніх суспільних системах, прочитав дві цікаві лекції з проблем футурології освіти «New Roles for Our Knowledge Workers» та «Building Knowledge & Innovation Societies». Д-р Харкінс вважає, що за «суспільством знання» має настати прогресивніше «інноваційне суспільство», для якого притаманне широкомасштабне вироблення і впровадження інновацій. Як на мене, то ці сучасні теоретичні моделі суспільств тотожні, проте, мабуть, є тонкощі, які відчутні лише тоді, коли постійно перебуваєш у межах найпершого у світі претендента на звання «інноваційного суспільства» — США.

Тож не будемо сперечатися про дефініції. З «Innovation Societies» США контрастує їхня потужна освітня мегамашина, яка має катастрофічні збої, через що її називають «MisEducation». Важко знайти український еквівалент цього слова, яке навіть у сучасних словниках англійської

Пам'ятник А. Ейнштейну у Вашингтоні

мови не здобуло концептуального тлумачення. Можемо лише здогадуватися про його зміст, враховуючи, що префікс mis- змінює значення основи слова на щось «неправильне», «помилкове»; так, misunderstand — неправильно зрозуміти, а misprint — друкарська помилка. Отже, «MisEducation» — «неправильна освіта» чи «помилкова освіта».

Про недоліки освіти США написано дуже багато, передусім власне американцями. До речі, цю самокритичність варто й українським дослідникам узяти за взірець, оскільки нерідко нам її бракує у викриванні своїх проблем. Те, що проблема «MisEducation» є досить гострою, підтверджує понад 20 тисяч сторінок в Інтернеті та більше десятка монографій у США за цим ключовим словом. Про «неправильну освіту» чи «помилкову освіту» свідчать, наприклад, сучасні розбіжності між роботодавцями та педагогами у розумінні складових необхідної компетентності людини XXI століття. У «неправильності» організації освіти переконує і дослідження впливу освітніх реформ на педагогів США, Австралії, Нової Зеландії, Великої Британії. Опитуванням понад 3 тисяч учителів і шкільних адміністраторів встановлено «інтернаціональні моделі учительської незадоволеності» своєю роботою, якими доводиться, що ці країни мають учителя, який глибоко невдоволений своїм статусом та іміджем і «відчуває себе скоріше рабом, ніж педагогом».

Підтверджень американського парадоксу «Innovation Societies» — «MisEducation» не злічити. Напередодні мого від'їзду до США ЗМІ повідомили про «виведення курчат без пір'я» у США (26.06.02). Ця інформація й нагадала мені про здивування В. Коротича «кубічними яйцями», які американці навчилися робити чверть століття тому заради їхнього ефективного транспортування. Почувши про «курчат без пір'я», я відкинув геть усі теорії суспільствознавців про зупинку прогресу. А вже в час перебування у країні «курчат без пір'я» і «кубічних яєць» «Голос Америки» розповів «про білі плями у системі американської освіти з математики та наукових дисциплін у середніх загальноосвітніх школах» (17.07.02).

Море літератури про США з цих питань ніби не залишило білих плям в океані знань як про освіту, так і про причини успіху цієї великої країни. Лише «The Education Review», науковий журнал оглядів книг про освіту (http://coe.asu.edu/edrev/), опублікував з 1998 року рецензії на понад 500 книг з проблем освіти і щойно рекомендував дослідникам для рецензування нову 61 книгу, які видані у США минулого 2002 року.

Що ж тоді можна відкрити в світі, де немає більше білих плям? Можливо, несподіванки криються в деталях, а новинок більше в нюансах, аніж у неперервному потоці комплексів уявлень та наукових теорій? З такою гіпотезою і надією, обравши центральною особистісною ідеєю девіз «віднайти невідому освіту США як основу їх конкурентоспроможності», я вирушив у робочу навчальну екскурсію, маршрут якої проклав Інститут міжнародної освіти (ІМО). Особисті враження від зустрічей з діячами освіти США на різних рівнях надали мені іншу перспективу освіти США, підтверджуючи і заперечуючи виступи журналістів, статті і книги, лабіринт фактів і цифр, концепцій і методологій.

Зокрема, я дістав можливість знайти підтвердження значущої і для освіти України гіпотези про таємницю американської освіти, сформульованої Джеральдом В. Брейсі / Gerald W. Bracey. Останній з 1983 року, тобто від часу проголошення відомої доповіді «Америка в небезпеці», стежив за тривожною дискусією щодо конкурентоспроможності США у царині освіти. Він зауважує, що американська «школа завжди бере на себе удар за небажаний поворот подій, але ніколи не отримує схвалення за сприятливий». Цей автор добре знає про сумний стан деяких міських та бідних сільських шкіл, але він намагається об'єктивно встановити взаємозв'язок між економічним здоров'ям американської нації та роллю школи.

На його думку, американським школам вдалося, попри всі відомі їх недоліки, створити найважливіший ґрунт для зростання нації — культуру заохочення до інноваційного мислення. Американці, пише Дж. В. Брейсі, сприймають свою «культуру» як належну такою мірою, що навіть не помічають її доти, доки не зіткнуться з протилежним у інших країнах. Американська «бойова культура» залишає американців у самому осерді творчості. Висновок Дж. В. Брейсі категоричний: «Ми мусимо сто разів подумати, перш

ніж напартачити в нашій освіті та знехтувати досвідом американської системи освіти, яка заохочує до запитань. Ми не матимемо користі від тих, хто поклоняється високим результатам тестування».

Американський досвід «освіти, яка заохочує до запитування» не відкривається відразу в час доброзичливих зустрічей у США з директорами, педагогами-теоретиками, вчителями та іншими працівниками освіти. Слід відзначити, що формат роботи за програмою «International Visitor» надзвичайно щільний, щодня здобуваєш безліч нових знань, на опрацювання яких потрібен цілий рік. У цьому й сенс програми — її учасники після завершення проектів продовжують обмірковувати здобуту інформацію, уточнювати факти та їхнє тлумачення, порівнювати концепції і підходи. Побувавши в шести штатах та в окрузі Колумбія, дістаєш уявлення про широку різноманітність шкільної системи США, засади її побудови на рівні штатів та місцевих громад та головний принцип американської освіти — погляд на людей як на різних особистостей, цінування різноманіття кожного.

Сьогодні в жорстко централізованій українській системі освіти принцип загальності продовжує панувати незалежно від проголошуваних курсів. Політики, які визначають українську освіту, побоюються її децентралізації, основного шляху її урізноманітнення. Аргументом такої позиції є нібито турбота про недопустимість зниження якості нашої освіти, мовляв, таку розкіш можуть дозволити собі лише американці, у яких іноземні фахівці визначають серцевину технологічного сектору країни. Така залежність викликає занепокоєння й у американців. Передбачається, що поліпшення економічного становища на батьківщині іноземних працівників викличе їх відплив у зворотному напрямку і відповідно занепад високотехнологічних галузей в Америці. Вихід вбачається у підготовці американських спеціалістів необхідної кваліфікації, в поліпшенні ситуації в середніх школах. Коло замкнулося: хто навчить школярів, якщо вчителі некомпетентні? Розірвати це коло, вважає «Вашингтон таймс», можливо в результаті комплексних заходів як матеріального плану (підвищення зарплатні вчителям, видання кращих підручників тощо), так і культурно-пріоритетного, себто зміни ставлення до науки і технології у менталітеті студентів і суспільства загалом як до чогось важкого, нудного й малоперспективного.

Українське коло «слабка економіка — слабка освіта» розірвати важче, але його можна й потрібно руйнувати саме з дуги «слабкої освіти», зорієнтувавши її на особистість учня та децентралізацію, нові концепції в освітній політиці (зокрема, цікавою є комплексна довготермінова

Українські освітяни у вестибюлі вашингтонського готелю «Embassy Square Summerfield Suites» з пані Шарлотт Тайтус, відповідальною за програму від Європейського відділення Бюро з питань освіти та культури Держдепартаменту США, та пані Мері Ніл (обидві в центрі), керівником проекту, Інститут міжнародної освіти

модель відповідальності в освіті штату Кентуккі) — тут криються шанси. Процес глобалізації надає великі можливості для всіх, але водночас він вимагає формувати освітній процес інакше, краще, справедливіше.

Освітній менеджмент — основа інновацій

Не все з побаченого і вивченого у США може бути беззастережно застосоване в Україні: не так через велику різницю в економіці, культурі й системі освіти, як передусім через брак волі і низький рівень освітнього менеджменту — сукупності управлінських та координаційних стосунків, відносин в освітній галузі. Тут я маю на увазі не стільки державну вертикаль освітнього менеджменту (МОіН, АПН, УОіН, відділи освіти), не лише низьку якість громадського управління освітою (піклувальні, наглядові ради), а насамперед рівень самоорганізації усієї педагогічної громади (вчені, викладачі й учителі, батьки).

У США освітній менеджмент викликає захоплення, передусім підготовкою фахівців, які там працюють, нагромадженим і систематизованим досвідом, оснащенням офісів і технологіями, що використовуються.

Відповідно до мети статті важко зробити вибір для ілюстрацій майже з півсотні зустрічей. Але показовими для переймання досвіду впровадження інноваційного духу в освіту країни є зустрічі з фахівцями недержавного Інституту освітньої політики / Education Policy Institute (Washington, DC, EPI, http://www.educationpolicy.org); Інституту реформ освіти державного універси-

Зустріч з Президентом Інституту освітньої політики Шарлін Хаар \ Charlene Haar

тету Каліфорнії / The California State University Institute For Education Reform (Sacramento, CA, www.csus.edu/ier/) та Асоціації нагляду за школами та розвитку навчальних програм / Association For Supervision And Curriculum Development (Alexandria, Virginia, ASCD, http://www.ascd.org).

Інститут освітньої політики

Інститут освітньої політики (EPI) є неприбутковою організацією, його місія — заохочення більш конкурентної освітньої системи, забезпечення допомоги в об'єднавчих рухах учителів, проведення досліджень у сфері реформи освіти.

Президент Інституту освітньої політики Шарлін Хаар / Charlene Haar є дослідником проблем об'єднань учителів та їх ролі в політиці, зокрема Національної асоціації батьків і вчителів (PTA), NEA/AFT (National Education Association / American Federation of Teachers). Її точка зору: народна (public) освіта у Сполучених Штатах не відповідає ні освітнім, ні соціальним потребам дітей. Її недоліки призводять до серйозних негативних наслідків у політичній системі країни, її економіці та соціально-культурному житті. Відповідно, EPI намагається підвищити рівень освіти шляхом проведення досліджень, аналізу політики та розробки надійних альтернатив існуючій політиці та практиці. У своїй діяльності EPI прагне підвищити роль асоціацій батьків і вчителів, сприяти залученню батьків до навчального процесу, надавши їм широкі можливості для вибору тієї чи іншої освіти, підвищення конкурентоспроможності всієї системи освіти, а також вдається до ряду інших заходів щодо вирішення проблем як у державних, так і в приватних школах.

Голова EPI д-р Мірон Ліберман / Myron Lieberman — один з провідних авторитетів у США з проблем зайнятості в освіті і об'єднань учителів. Серед публікацій д-ра М. Лібермана я й зустрів статтю «Інновації в дебатах про шкільні альтернативи». Щоб зрозуміти розрив між риторикою про інновації і реальністю в освіті, він вказує на драматичний контраст інноваційного пошуку в освіті з дослідженнями в приватному секторі, що орієнтується на прибуток. Наприклад, з фармацевтичними компаніями, які витрачають понад 20 % свого доходу на дослідження і розробки. Цей приклад гостро контрастує з інноваційною практикою в громадській освіті. Дослідження, які ведуть до корисних нововведень в освіті, проводяться вчеными. Проте академічні дослідження і дослідження у бізнесі істотно відрізняються за якістю і за способами поширення результатів. Досить сказати тут, що вчителі переважно не знають про такі дослідження, не використовують їх. Оскільки дослідження не бізнесові, ніхто не має заохочення і ресурсів, щоб довести їх до уваги вчителів і піклуватися про використання ними цих досліджень. Учителі не мають стимулів, щоб читати дослідницькі журнали, не отримують коштів для участі в конференціях, на яких передові технології могли б поширюватися. Педагоги-дослідники і педагоги-практики фактично живуть у двох різних освітніх світах, які не сполучаються.

Проте д-р М. Ліберман, як на мій погляд, згущує негативні фарби щодо стану поширення інноваційної практики в освіті США. Протягом кількох років я безкоштовно одержую повідомлення з електронних листів розсилок Американської асоціації дослідників освіти / American Educational Research Association (AERA), яка сприяє освітнім дослідженням і практичним застосуванням. Мабуть, навіть американці не підрахували кількість подібних організацій, які можуть доставляти освітянам інформацію про інновації. Так, ознайомлення з діяльністю Асоціації нагляду за школами та розвитку навчальних програм / Association For Supervision And Curriculum Development (ASCD, http://www.ascd.org) викликало в мене думку, що англійське слово supervision / нагляд у назві цієї асоціації краще перекладати буквально як «супербачення», «супервізія», оскільки ASCD забезпечує своїм членам можливість панорамного ознайомлення з освітніми інноваціями.

Асоціація «супербачення»

ASCD є міжнародною, некомерційною та неполітичною освітньою асоціацією, головна мета якої полягає в узгодженні процесів викладання та навчання для забезпечення успішного оволодіння знаннями всіма учнями.

Серед членів ASCD — вчителі, інспектори, завідувачі навчальних частин, директори шкіл, викладачі ВНЗ та інші особи, зацікавлені в розвитку навчальних програм. ASCD ініціює та підтримує заходи щодо забезпечення рівних можливостей у навчанні для всіх учнів і студентів, виступає як лідер світового рівня у наданні освітньо-інформаційних послуг. На річні конференції ASCD — одні з найяскравіших подій на терені освіти — збираються, як правило, понад 12 тисяч освітян. Асоціація також випускає та розповсюджує журнали, інформаційні бюлетені, книжки, аудіо- та відеокасети.

З усього розмаїття напрямів роботи ASCD зверну увагу тут на акції ASCD з професійного розвитку, з каталогом яких можна ознайомитися і в Інтернеті. Каталог укладений на рік і передбачає проведення для педагогів сотень «інститутів» (триденні семінари) та «академій» (чотириденні семінари). Проблеми, порушувані під час «інститутів» і «академій», відповідаючи дійсним проблемам шкіл, настільки привабливі своїми формулюваннями, цікаві для всіх учителів і мають прагматичну спрямованість, що важко втриматися від бажання перелічити бодай декілька тем семінарів:

1. Навчальні стратегії поліпшення учнівських досягнень.
2. Керівництво навчанням: каталізатор учнівських успіхів.
3. Роль лідера у створенні професійної спільноти (community).
4. Створення здатності (capacity) для змін.
5. Розуміння життя учнів з бідних родин.
6. Розвиток різноманітності навчального середовища учнів.
7. Розуміння дизайну і шкільна культура: розвиток школи, орієнтованої на результати.
8. Від завдання до оцінки: надихання ентузіазму для якісної роботи.
9. Дизайн занять з диференційованого навчання.
10. Розуміння дизайну: навчання і оцінювання для всеохоплюючого, привабливого і ефективного навчання.
11. Що робити в школах: стратегії шкільної реформи на базі дослідництва.

Теми семінарів перекладено з максимальним збереженням їхнього пафосу, й, можливо, деякі вжиті терміни не відповідають усталеним українським уявленням щодо тематики семінарів і курсів для вчителів. Але за кожною з цих тем-ідей семінарів приховується велика змістовна робота «вчителів учителів». Чи мають українські педагоги та їхні тренери — працівники інститутів післядипломної освіти — відповіді на ці питання? Якоюсь мірою так, але нам іще бракує сміливості так неформально ставити питання і проблеми нашої школи, тим більше артикулювати виразно відповіді на них. Українська хроностратегія методики, педагогіки, дидактики важко відходить від ідеологічно навантажених формулювань, від придумування неактуальних, але ідейно-коректних тем і проблем роботи.

Інститут освітніх реформ державного університету Каліфорнії

Якраз із діяльності в освіті багатьох таких недержавних центрів — аналітичних, організаційних, просвітницьких — і складається, на мій погляд, важлива перевага американської освіти. Такі інституції підтримуються і взаємодіють з аналогічними на рівні штатів. Наприклад, Інститут освітніх реформ державного університету Каліфорнії — базовий університетський центр з освітньої політики, який фокусується на проблемах педагогічної освіти та підготовки вчителя, не поступається своїми наробками згаданим вище установам. Директор Інституту реформ освіти державного університету Каліфорнії Кеті С. Браунел / Kathy S. Brownell — досвідчений учитель і адміністратор, викладач університету. Кеті С. Браунел очолює також Cal Teach, Каліфорнійський центр учительської кар'єри (The California Center for Teaching Careers). Її повсякденна робота фокусується на проблемах управління школами, освітніми округами на основі базових стандартів, організації вдосконалення неперервності навчання вчителя, усіх стадій його професійного розвитку. Про особливості турботи штату Каліфорнія за вчителів потрібна окрема розповідь.

Зустрічі з працівниками вказаних установ, ознайомлення зі щедро наданими нам аналітичними і фактичними матеріалами про їхню роботу ще раз переконали мене, що протягом усієї історії у США ніколи не бракувало Піонерів з твердою волею, які в усіх ділянках суспільного життя розробляли і наполегливо впроваджували інновації.

Стрибко-результативні інновації

Повернімося до основної теми статті. Вже згадуваний д-р А. Харкінс досліджує і передбачає, якою має бути освіта майбутнього. Відзначу, що слухачами його лекцій у Полтаві (за можливість послухати які потрібно подякувати Університету Міннесоти та Інституту громадянської освіти Національного університету «Києво-Могилянська академія») важко сприймалося уявлення А. Харкінса про сутність поняття інновації. Річ у тому, що реальна освіта відрізняється

Освіта, яка заохочує запитування: літня школа мистецтв (Fairfax High School Institute For The Arts). Урок малювання

від наукових дефініцій. Освіта, подібно до всіх галузей, має спеціалізований словник, який педагоги, не кажучи вже про батьків, можуть часом важко розуміти. Долаючи цю проблему, ASCD розробила on-line ресурс «A Lexicon of Learning: What Educators Mean When They Say...», який забезпечує зрозумілі визначення освітніх термінів у щоденній мові. На жаль, у цьому словнику я не знайшов визначення поняття інновацій. Як відомо, у широкій нашій педагогічній практиці, якщо не брати до уваги наукові тексти, до інновацій зараховують усе те, що нами ще не робилося, при цьому якість результату не має значення. Д-р А. Харкінс відстоює одне чітке розуміння терміна «інновація»: невпинне вироблення знань та їхнє застосування, що приводить до стрибкоподібного зростання результатів у певній сфері діяльності. Інновація — це не вдосконалення гасової лампи, а впровадження електричного освітлення.

Проте стрибко-результативних інновацій в освіті США теж важко відшукати. Відомі мені такі інноваційні технології американських педагогів — С. Пайперта у галузі точних дисциплін, «філософія для дітей» М. Ліпмана — не згадувалися під час зустрічей. Щоправда, я і не запитував про них. Звичайно, не можна перебільшувати значення для пізнання освіти США окремої подорожі, оскільки вона на величезній площі фактичної реальності прокреслює хоч і довгі, але все ж лише відрізки, абсолютизувати перебування на яких було б помилкою.

Так, усюди я спостерігав сподівання на стрибкоподібний результат в освіті від застосування нових інформаційних технологій, проте помітив, що воно швидко і розвіюється. Горвард Страус / Howard Strauss у статті «New Learning Spaces: Smart Learners, Not Smart Classrooms» вказує, що перетворення шкільних класів у голлівудські студії є «misallocation», тобто нераціональним використанням дефіцитних ресурсів, а справді складні проблеми вдосконалення навчання не розв'язує. Нам потрібні інтелектуальні учні, а не інтелектуальні класи (We need smart learners, not smart classrooms; and smart classrooms are not enough to get us there).

Інший автор, Джері Бамбург / Jerry Bamburg, директор Центру ефективних шкіл в Університеті Вашингтон (The Center for Effective Schools at the University of Washington), вказує, що численні скороминущі «нововведення» рідко інституціоналізують зміни за допомогою збагачення змісту і програм навчання, розвитку шкільної організації і способів оцінки відповідно до декларованої мети. У результаті наміри програм, наприклад таких, як «сучасна математика», «індивідуалізоване навчання» або «процесуальний підхід», рідко справді усвідомлюються.

Аналогічна ситуація в пострадянському просторі. Один з російських педагогів пише: «Межа терпінню вже настала. Але де вихід? У нескінченних шарлатанських "інноваціях" на зразок "розвиваючого навчання" або "управління якістю освіти"?.. Надійне розв'язання проблеми — єдине: негайна відмова від "державного освітнього стандарту", тобто від зрівнялівки і примусу, від "єдиного освітнього простору", тобто від придушення земської ініціативи, а головне — вигнання з ганьбою... марксистської "педагогіки" і "психології" і повна реабілітація наукової природодоцільної педагогіки, яку створив Коменський, яку донесли до нас інші її класики (Локк, Песталоцці, Дістервег, Ушинський і Макаренко) і яка з дедалі більшим успіхом працює в усіх культурних країнах».

Подібні революційні «антистандартні» заяви слід вимірювати за шкалою інноваційної ваги нововведень, для чого необхідно перманентно вдосконалювати освітню доктрину у комплексі всіх соціальних і технологічних тенденцій розвитку людства, використовуючи широкий міждисциплінарний форум для аналізу освітньої політики.

Очевидно, що внаслідок невиправданих згаданих і багатьох не згаданих інновацій Пол Хакер, аташе з питань культури Посольства США в Україні, зауважує: «Важливим питанням навчального процесу є розподіл пріоритетів у класі». Звичайно, ми говоримо, що в освіті не повинно бути якихось догм, що в процесі навчання всі рівні і мають право на свою думку. Доказом цього є впровадження нових методів освіти, а саме технологій для поліпшення навчального процесу для молодих людей. Зокрема, йдеться про метод «Розмова і крейда» («TALK AND CHALK»), коли викладач розповідає й одразу ж пише на дошці. Цей метод у час, коли в Україні лунають лозунги «відійти від крейдяної педагогіки», було б доцільно розкрити в окремій статті Вісника, щоб ми не поспішали відкидати вже

перевірені методи роботи. Бо коли Венді Вейкман / Wendy Wakeman, декан школи професійного навчання Університету Фресно в Каліфорнії / The School for Professional Studies at Fresno Pacific University in California, школи, місію якої заявлено як «створювати можливості трансформації життя через довічне навчання», кілька років тому відвідала Полтаву, то єдине її запитання на зустрічі з працівниками нашого інституту було таке: «Розкажіть, як вам вдається так добре навчати дітей читати і писати?»

Я не претендую на остаточні висновки і вірю в статистику американських авторів щодо низької грамотності учнів початкової школи. Одначе різноманітність американської освіти підтверджується тим, що всі розповіді про американські школи є різними. Коли говорять про низький рівень знань американських учнів порівняно з українськими, то для мене тут є два питання. Перше, наскільки релевантні до життя знання, які «краще» знають українські учні? І питання чи, радше, висновок другий: навіть тисяча прикладів, коли нібито наші учні перевищують у знаннях американських, не можуть бути основою для остаточних висновків. Бо в американців інша концепція дитинства, учнівства, яка залишає їхню націю конкурентоспроможною.

І, ймовірно, з цього треба виходити. Боротьба зі списуванням, яка нами ведеться жартома і яка серйозно не обговорюється, для американців є загальнонаціональною проблемою, нерозв'язання якої розцінюється як перешкода інноваційному мисленню. Очевидно, проблема списування могла б стати стартовою точкою і для реформування української освіти, це потрібно дослідити. Одначе «розриви» між українською освітою і освітою США різним ставленням до проблеми списування не вичерпуються. Не претендуючи на повний аналіз цієї важливої теми, спробуємо вказати на найголовніші з них.

Чотири «розриви» і післядипломна освіта вчителя

Я впевнений у можливості ефективних перетворень в освіті України, якщо застосувати той плюралізм піонерних методологій освітніх реформ, що панує у США і який українські освітяни мають нагоду широко і всебічно вивчити завдяки турботі уряду США про ознайомлення з культурою та освітою своєї країни.

Сьогодні не потребують агітації ідеї, за якими забезпечення необхідного рівня економічної безпеки та добробуту українського народу потребує насамперед активізації інноваційної діяльності, а реформа системи освіти має бути спрямована на її трансформування в індустрію знань, на галузь постіндустрійної економіки, що забезпечуватиме «виробництво інтелекту» як для hi-tech-галузей національної економіки, так і для кожної особистості і всього суспільства в цілому.

Включення України до глобальної економіки і пріоритизація вільної особистості зумовлює виключне значення післядипломної освіти вчителя у системі освіти.

Післядипломній освіті вчителя все більшого значення надають й у США. Їх досвід, досягнення можуть бути використані в Україні для структурної перебудови післядипломної освіти в напрямі розвитку варіативності освітніх програм, цілеспрямованої зорієнтованості на попит не лише держави, а й на попит з боку особистості, різних професійних груп. Провідним напрямом післядипломної освіти XXI століття є забезпечення попиту і пропозиції на ринку освітніх товарів та послуг, досягнення їх високої якості і рентабельності за рахунок впровадження результативних технологій навчання.

Мова йде про те, що коли за радянських часів інститути вдосконалення учителів відігравали роль своєрідного фахового вчительського клубу і передавального ланцюга від міністерства освіти до вчителя і як того навчального закладу, що «доробляв», «довчав» випускників педагогічних ВНЗ, то сьогодні принципово змінилися завдання ІПО, їхніх наступників. Це пов'язано насамперед із соціально-політичними і технологічними змінами в суспільстві. Постає завдання залучити вчителів до досягнень комп'ютерної революції, ознайомити як з новими технологіями викладання, так і інноваційними методиками управління, методичного забезпечення навчального процесу.

Працівники системи післядипломної освіти мають відповідати світовим стандартам і вимогам часу, бути здатними долати власні і своїх колег стереотипи, запобігати виникненню нових, прагнути самоосвіти та саморозвитку; бачити перспективи освіти і брати участь у педагогічних проектах. Міністр освіти і науки України В. Г. Кремень свого часу поставив завдання, що кожний учитель має володіти іноземною мовою. Вважаю, ця вимога в першу чергу має стосуватися працівників методичних служб, в усякому разі, вони мають знати мову хоча б на рівні, який забезпечує усвідомлення наявності рішень їхніх фахових проблем у світі.

Я хотів би, щоб наш інститут був схожим на JCPS Академію професійного розвитку Ґінс (Louisville, Kentucky, http://www.jefferson.k12.ky.us/Departments/Gheens/). Академія Ґінс як підрозділ Системи публічних шкіл округу Джефферсон розпочала свою роботу півтора десятиріччя тому як громадське приватне товариство з метою забезпечити більш компетентні робочі ка-

дри для міста Луїсвілль. Академія Ґінс була заснована як центр для освітніх нововведень, як «іскра», що повинна «розпалювати» школи району для безперервного свого вдосконалення.

Отже, на мою думку, для того, щоб ми вирівнялися, нам необхідно долати чотири розриви між нашою та їхньою роботою — «цифровий розрив» (водорозділ між тими, хто має доступ до нової технології, й тими, хто його не має), «ком'юніті-розрив», «дизайн-розрив» і «розрив супербачення».

Подолання чотирьох «розривів»

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (ПОІППО) прагне забезпечити поглиблення професійних педагогічних знань та вмінь учителів за спеціальністю на основі освіти, набутої в педагогічному навчальному закладі, і досвіду практичної роботи. Для цього нам потрібно постійно здійснювати розробку педагогічних пріоритетів для навчальних закладів області і вдаватись до відповідного конструювання педагогічних технологій, які б перевірялися в мережі експериментальних майданчиків, опорних та базових шкіл для апробування нових підходів; проводити розробку і видання навчальних планів, програм, посібників, навчальних відеофільмів, радіопередач, комп'ютерних програм на основі вивчення досвіду області, України, світу.

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського прагне бути «мислячою організацією» і працює над подоланням чотирьох «розривів».

1. Долаючи «цифровий розрив», в інституті поступово збільшують кількість комп'ютерів, але ж її треба довести до рівня 1 комп'ютер на одного працівника, а враховуючи слухачів курсів, потрібно ще близько 200 комп'ютерів.

Якнайширше намагаємося використовувати електронну пошту, працюємо над інтелектуальним наповненням локальної мережі. З листопада 1999 року інститут випускає електронні ПОІППО-новини — електронний вісник — безкоштовне видання нашого інституту. Вісник розповсюджується серед шкіл та вищих навчальних закладів області, районних відділів освіти, партнерських організацій, органів державної влади та ЗМІ з метою інформування про освітні події в Полтаві та Полтавській області. Електронну версію можна замовити за адресою: root@pei./poltava.ua. Новини можна також прочитати на сайті www.ipe.poltava.ua/poippo/news, створеному за фінансової підтримки UCEN/IREX.

При систематичній підготовці працівниками повідомлень про новини шліфується стиль роботи, формується інше ставлення до акції, що організовується, адже звіт про неї у пресі зобов'язує якомога відповідальніше підходити до вирішення тих чи інших проблем.

Електронних листів я чекаю і від центральних органів освіти. На жаль, українські освітяни швидше одержують новини з Департаменту освіти США, ніж з рідного МОіН. А основна газета освітян друкується з таким несучасним дизайном, що з його допомогою важко «розпалювати» вчительську громаду.

2. Долаючи «дизайн-розрив», освоюємо ідею дизайну в усьому його багатстві. Спрощено сутність «дизайн-розриву» відображається в улюбленому українському прислів'ї «вміла готувати, та не вміла подавати», яке поширюється не лише на кулінарію... Під дизайном переважно розуміємо оформлення чогось, натомість інші змістовні лінії цього англійського терміна, а саме — задум, план, намір, мета, проект; креслення; конструкція, малюнок, ескіз; композиція — нехтуються нами. Так, дизайн-розрив у оформленні наших приміщень та інфраструктури досить значний. Не вистачає бібліотечних зал, застарілі меблі, ТЗН. Звичайно, гарний дизайн багато в чому залежить від економічного стану. Але частогусто дизайн залежить просто від нашого інтелекту та серця, наприклад, дизайн наших публікацій. Уже 10 років інститутом видається журнал «ПОСТМЕТОДИКА» (www.ipe.poltava.ua/pm/postmetod.htm), адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами української національної школи. Намагаємося його дизайн робити привабливим та інноваційним. Головні теми журналу: філософія освіти, педагогічні технології, дослідження педагогічної думки, «ноу-хау» в педагогіці, перспективи їх застосування. Широко публікується іноземний досвід, зокрема американський. Але дизайн-розрив — це й низький рівень проектної діяльності. У спецкурсі з філософії освіти для вчителів висвітлюємо ці питання, заохочуємо укладати проекти для вирішення освітніх проблем, нещодавно на заняттях з директорами шкіл розпочато розробляння проектів з підвищення рейтингу їхніх навчальних закладів.

3. Долаючи «розрив супербачення» — діємо локально, мислимо глобально. «Розрив супербачення» виявляється передусім у прірві між мисленням глобальним і мисленням провінційним. «Житель провінції вважає, що його провінція — це його провінція, натомість "провінціал" вважає, що його провінція — це Всесвіт, а його село — Галактика» (Х. Ортега-і-Гассет). Стосовно ІППО, цей розрив виявляється у переконанні, що вони найкраще здатні вести неперервну підготовку вчителів. Проте прагнення ефективності освіти рано чи пізно призведе до

втрати ними монополії в підвищенні кваліфікації вчителів. Уже є перші паростки цього — Український відкритий педагогічний університет незабаром запропонує свої послуги, ряд педагогів здатні проводити свої авторські курси для вчителів, міцніє мережа ІПО для вчителів при педагогічних університетах, кращі школи зможуть перейняти досвід підготовки вальдорфських учителів на власній базі, з'являється ряд незалежних тренерів та їхніх команд, готових допомагати інноваційним пошукам. Конкуренція в Україні між різними агентами впливу на кваліфікацію вчителів лише розгортається, але наш інститут, уже відчуваючи її, звичайно, за законами Паркінсона, «без бою» позиції не здасть. Для цього все успішніше апробуємо проведення командних курсів на базі педагогічного колективу всієї школи, навчаємося проводити семінари у цивілізованому форматі (бейджики, кава-брейк, роздаткові матеріали тощо); впроваджується дистанційна освіта, а з метою розвитку інноваційної освітньої діяльності інститут започаткував і організовує роботу спеціальних дослідницьких груп педагогів та вчених області, які відкриті до співпраці з новаторами інших регіонів і країн.

4. Долаючи «ком'юніті-розрив», працюємо на встановлення громадсько-державного управління освітою. «Ком'юніті-розрив» визначається різною роллю громадськості в країнах усталеної демократії і країнами, що трансформуються. Той соціально-психологічний феномен, який у США називається «ком'юніті» і який не вичерпується уподібненням до української «громади», нам необхідно формувати. Для цього створюється широка мережа партнерських організацій навколо інституту. Ми «обростаємо» асоціаціями, центрами, представництвами, товариствами, домовленостями про співпрацю з різними установами. Зокрема, при ПОІППО діють «Ресурсний центр з громадянської освіти в Полтавській області» за підтримки Бюро з освітніх та культурних програм США (BECA), що адмініструється Радою з міжнародних досліджень та обмінів IREX; Центр з економічної освіти тощо.

Подолання названих розривів не лише в системі післядипломної освіти є умовою прориву в трансформуванні української освіти в індустрію знань. Необхідна консолідація інтелектуальних сил для громадського аналізу освітньої політики, їхній діалог. У подоланні цих розривів виникає і транснаціональна післядипломна педагогічна освіта.

Парадокс «правильна освіта» — «безінноваційні суспільства» («Education» — «MisInnovation Societies»)

І останнє. Я не хотів би, щоб пафос моєї статті тлумачився як виправдання американського феномену «неправильної освіти» — «MisEducation» (хоча спроба якимсь чином парадигмазувати «помилкову освіту» як правильну окремими дослідниками робиться). Передусім я прагнув порушити питання про співвідношення в суспільстві інноваційних потуг і стану освіти в загальному цивілізаційному контексті.

Дискусія про «MisEducation» в освіті успішного американського інноваційного суспільства, ракурсом якої є, наприклад, і сучасна поттероманія як суспільна реакція на недемократичну і неефективну школу, змушують замислитися: можливо, щоб у суспільстві панував інноваційний дух, потрібно, щоб у ньому була спочатку «неправильна освіта»?

Очевидно, до висловлювання Б. Рассела про освіту як одну з головних перешкод до розуму і свободи думки потрібно поставитися цілком відповідально. Трансформуючи освіту в дедалі «правильнішу» соціальну інституцію, «фабрику цілісності», можливо, ми дістаємо «безінноваційне суспільство» або суспільство псевдоінновацій чи «неправильних інновацій», «MisInnovation»? Останніми наше життя й освіта переповнені. Аналізуючи парадокс «Innovation Societies» — «MisEducation», ми відкриваємо ще менш привабливий парадокс «правильна освіта» — «безінноваційне суспільство», для спостерігання якого нам не потрібно виїжджати за межі України.

Утворивши нове слово «MisInnovation», я вирішив перевірити, а чи є воно насправді в англійській мові. Виявляється, у світі, певним відображенням якого є сучасний англомовний Інтернет, «неправильних інновацій» не буває. Зустрічається лише «MIS Innovation» — Management Information Systems Innovation, тобто інновації в менеджменті інформаційних систем. MIS спрощує процес керівництва за допомогою розміщення всіх джерел управління в одному місці, так що ви можете здійснювати найважливіші функції з одного централізованого місцезнаходження. Важливо прорахувати головні кроки, щоб гарантувати успіх MIS-нововведенням великого масштабу в уряді штату, округу, особливо, якщо висока ймовірність потенційного опору до запланованих змін. Вибір нашого місцезнаходження у вказаних парадоксах — за нами.

Проектна робота у спеціалізованій школі: взаємодія та співпраця різних проектів з громадянської освіти

О. Ю. ВАСИЛЬЄВА,
член Асоціації вчителів історії та суспільних наук «Нова Доба»,
Г. О. ЦИМБАЛЕНКО,
координатор Віртуального центру програми розширення доступу та навчань в Інтернет (IATP/VC)
Н. В. ЗІНЬКЕВИЧ,
*координатор СШ № 5 м. Луганська — члена Міжнародної освітньої ресурсної мережі I*EARN*

Однією з актуальних проблем розвитку освіти в Україні є проблема формування громадянської та духовної культури учнівської молоді. Виховання громадянина передбачає, перш за все, виховання людини через оволодіння нею знаннями, залучення до світу науки й техніки, мистецтва й культури, а головне — через формування усвідомлених громадянських та загальнолюдських цінностей, прагнення до моральних ідеалів, вищих духовних цінностей.

Існує багато програм та фундацій, які мають на меті розвиток громадянської освіти. Серед них такі, як Асоціація вчителів історії та суспільних наук «Нова Доба», Програма розширення доступу та навчань до Інтернет IATP, Міжнародна освітня ресурсна мережа I*EARN та інші. На наш погляд, є плідною координація зусиль цих організацій та їх взаємодія. На прикладі нашої спеціалізованої школи I—III ступенів № 5 м. Луганська ми можемо продемонструвати цю взаємодію.

У школі працює Центр дитячої дипломатії «Витоки», яким керує вчитель історії, член асоціації «Нова Доба» О. Ю. Васильєва. Одним із завдань роботи Клубу є формування комунікативних навичок мовлення, критичного мислення, вміння вислухати та сприйняти точку зору, відмінну від власної. Додаткові можливості для досягнення цієї мети дає проведення засідань Клубу на базі Віртуального центру програми IATP. Робота в Центрі членів Клубу значно розширює можливості вирішення цього завдання. Юні дипломати беруть активну участь в Інтернет-грі, що проходить щосереди у чаті за адресою http://iatp.org.ua/irchat2/. Це збагачує тематику засідань, розширює коло співрозмовників, виводить навички спілкування на новий рівень, рівень епохи НТР. Під час участі у чатах учні набувають практики віртуального спілкування, яке відбувається з учителями. Це сприяє розвитку взаєморозуміння між поколіннями та налагодженню між ними демократичних стосунків. А ще учні мають змогу обмінюватися думками не тільки зі своїми добрими знайомими, а й з однолітками, що мешкають у різних куточках України. Діти, що беруть участь у грі, набувають знань з проблематики громадянської освіти, з історії країни та історії становлення демократії, розширюють своє уявлення про сучасний світ, розвивають творчі здібності.

Під час роботи у Віртуальному центрі

Результати обговорення актуальних проблем сучасності членами Клубу часто знаходять відображення в I*EARN'івських проектах: «Дніпра жива вода», «Мої однолітки», «Тероризм у сучасному світі», «Історія моєї родини в історії країни» тощо. У свою чергу, ці невеличкі за обсягом творчі роботи учнів стають основою масштабних науково-дослідницьких робіт, які виконують учні у рамках Всеукраїнських конкурсів та проектів (зокрема, проекту Асоціації «Нова Доба» «Слідами історії»). Деякі роботи стають поштовхом для науково-дослідницької роботи учнів у рамках Малої Академії Наук.

Наприклад, учениця 10-А класу нашої школи Катерина Шеховцова почала своє дослідження

*Наш I*EARN: Наталія Зінькевич та «юні чаклуни»*

щоденника Сергія Гончарова — хлопчика з далеких 30-х років, саме з I*EARN'івської роботи «Мої однолітки». Згодом ця робота виросла до серйозного наукового дослідження, що було представлене на Всеукраїнському конкурсі «Слідами історії: Доля людини в XX столітті» та посіло там I місце. А на обласному конкурсі МАН — III місце.

Зі свого боку учасники I*EARN'івських проектів для досягнення своєї мети мають нагоду використати ті послуги Віртуального центру, які пропонуються його відвідувачам. Участь у комп'ютерних тренінгах допомагає їм яскравіше та якісніше оформити свої роботи, які пізніше викладаються на веб-сайт програми I*EARN. Протягом останнього півріччя група учнів школи брала участь, зокрема, в проекті «Гаррі Поттер». Роботу було відзначено керівниками цього проекту, а працьовиті учні одержали книги про пригоди всесвітньовідомого хлопчика у школі чаклунів. Уся робота, що ведеться у школі в рамках I*EARN, координується вчителем англійської мови Наталією Володимирівною Зінькевич.

Не можна не згадати й про активну роботу вчителів школи над розробками новітніх навчальних технологій. За допомогою ресурсів Віртуального центру вони вдало поєднують використання безпосередньо комп'ютерних технологій з діяльністю у галузі громадянської освіти. Дуже активною є кафедра української мови та літератури. Так, учитель Лілія Петрівна Шовкопляс разом з учнями працює у Віртуальному центрі над розробкою методики, що наповнює роботу з розвитку зв'язного мовлення учнів громадянознавчим змістом. Результатом цієї

Древо співпраці

Л. П. Шовкопляс зі своїми учнями

копіткої праці стало створення веб-сайту «Формування національного світогляду в процесі розвитку зв'язного мовлення», який викладено та періодично оновлюється на сервері програми IATP/VC. Переглянути сайт можна за адресою http:// lugansk.iatp.org.ua/slp. А найкращі учнівські роботи викладено на сайті I*EARN, де вони отримали схвальні коментарі з усіх регіонів України.

Людмила Олександрівна Уставицька розпочала зі своїми учнями пошукову роботу з теми «Письменники Донбасу» та «Українські письменники в діаспорі». Накопичується матеріал для веб-сайтів.

Учитель історії Олена Юріївна Васильєва у своїй позакласній роботі підготувала гру під назвою «Демократія від найдавніших часів до сьогодення», яку спочатку було проведено з учнями у стінах школи, а потім запропоновано всій мережі громадянської освіти України в циклі Інтернет-ігор з громадянської освіти.

Слід відзначити роботу, яку розпочала разом з учнівською творчою групою вчитель обслуговуючої праці Емілія Михайлівна Косенко. Беручи участь у різних проектах, вона ділиться своїм безцінним досвідом традицій народного рушникарства, в той час як її учні мають змогу показати свою роботу одноліткам країни за допомогою Інтернет-технологій.

Це «Древо співпраці», що було віртуально посаджене головними координаторами проектів «Нова Доба», IATP/VC та I*EARN на семінарі «Інтернет-технології: досвід і перспективи» в серпні 2002 року в Іллічівську, є неофіційною емблемою, що символізує співробітництво учасників різних проектів у нашій школі.

Очі, в яких світиться надія

Майя ВАРШАВСЬКА,
голова Миколаївського осередку асоціації «Нова Доба»

13–15 березня 2003 року в м. Миколаєві за підтримки Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні в рамках конкурсу освітніх міні-грантів «Педагогічні інновації» було проведено чотири семінари для заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, учителів історії та гуманітарних дисциплін. Тематика семінарів була багатоаспектною і розрахованою на широку цільову аудиторію. «Інтегроване використання інтерактивних методів та технологій на уроках гуманітарного циклу», «Формування активного громадянина шляхом інтеграції громадянської освіти у виховний процес навчальних закладів України», «Ми — громадяни України» — ось неповний перелік тематики семінарів, які було проведено за ці дні.

Організатором семінару виступила голова Миколаївського обласного осередку Всеукраїнської асоціації вчителів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», вчитель історії Миколаївського обласного юридичного ліцею Майя Варшавська.

Семінари проводили тренери Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» Лариса Середяк, Наталя Голосова, Олександр Войтенко, Анатолій Ковтонюк, які мали можливість уперше побачити таку численну аудиторію на різних семінарах, тому що дехто з учасників був присутній на кількох заняттях.

Субота. Закінчився семінар. Розійшлись, переповнені враженнями, учасники. Є час проаналізувати, осмислити те, що відбувалось, поділитися враженнями з колегами. Саме в такі хвилини мимоволі запитуєш себе: «Для чого ми все це робимо? Чи потрібно це вчителям? Що це дає мені, як тренеру?»

Відповіді на ці запитання дали самі учасники семінарів у своїх відгуках.

Семінар дав мені:

- розуміння того, як «жити й працювати в теперішній час»;
- практичне застосування набутих знань, умінь та навичок;
- обґрунтування інтерактивних технологій;
- новий погляд на формування нового громадянина;
- можливість узагальнити та систематизувати власний досвід;
- остаточне переконання у тому, що курс «Ми — громадяни України» у школі має бути обов'язковим;
- розуміння, що інтеграція громадянської освіти в різні навчальні предмети можлива.

Найбільше вразило те, що учасники семінарів побачили можливість використання результатів семінарів у своїй подальшій роботі:

- набуті вміння і навички поширюватиму серед учителів та творчих майстрів-педагогів своєї школи;
- розроблю додатки до методичних рекомендацій щодо нових форм і методів викладання на уроці;
- планую провести семінар для колег свого району і вчителів школи;
- як голова міського методоб'єднання вчителів історії включу до плану серпневої наради питання про запровадження курсу «Ми — громадяни України» та перспективи інноваційних технологій у школі.

А що ж побачили ми, тренери, за плечима яких не один десяток семінарів? Напевно, еволюцію українського вчителя, який, незважаючи

на складні соціальні умови, прагне оволодівати новими перспективними інноваційними технологіями, і не тільки оволодівати, а й застосовувати їх у навчально-виховному процесі.

Спостерігаючи за аудиторією, бачиш вражаючі зміни в настрої присутніх: від неприхованої байдужості спочатку до величезного інтересу і захоплення під кінець семінару, до очей, які світяться надією.

Згадуються слова однієї літньої вчительки, яка, ділячись своїми враженнями від семінару, сказала: «Я думала, що єдине, що на мене чекає — це пенсія, а тепер я зрозуміла: попереду нова робота, нове життя. Вперше за останні роки я побачила "світло в кінці тунелю"». Напевне, саме задля цього, задля нашого майбутнього, задля майбутнього наших дітей і варто збиратися, зустрічатись, проводити такі семінари.

Дбаємо про нашу Землю!

Марія РОСТОЦЬКА,
представник ІАТР-центру, м. Тернопіль,
випускниця Програми «Партнери в освіті — 1999»

25 квітня 2003 року Тернопільський ІАТР-центр та Клуб випускників американських програм «United Alumni» провели спільну акцію, присвячену Дню Землі.

Організатори акції відвідали редакції радіо «Тернопіль», TV-4, газет «Нова Тернопільська», «Тернопільська газета». Крім того, активно спілкувались на вулицях Тернополя з мешканцями міста, розповсюджуючи листки-прокламації про охорону довкілля та прес-релізи ІАТР-центру. Мета акції мала актуальний та шляхетний характер, тому що пропагувала ідеї захисту біосфери Землі та грамотної діяльності людей в навколишньому середовищі, а також знайомила з електронними адресами екологічних веб-сайтів.

Ми живемо на самому дні блакитного повітряного океану Землі — її атмосферного шару. **Земля — це наш дім. А який він?** Французький географ Елізе Реклю дуже влучно сказав: *«Людина створює навколишнє середовище за своїм образом і подобою»*. Тобто ми маємо те довкілля, на яке заслужили.

Небачено активна й здебільшого непродумана діяльність людини, супроводжувана знищенням природних ресурсів і забрудненням навколишнього середовища, призвела до того, що нині біосфера планети перебуває в критичному стані, коли до глобальної катастрофи залишилися лічені кроки.

Виникли екологічні проблеми не сьогодні й не вчора. Як свідчать стародавні літописи, ще близько 4 тисяч років тому вавилонський цар Хаммурапі, а пізніше — китайські й монгольські імператори та європейські монархи вже дбали про збереження природи й видавали накази про охорону лісів, трав'яного покриву степів, водних джерел. Українська козацька старшина, незважаючи на надзвичайне багатство нашої природи тих часів, теж уболівала за збереження довкілля й видавала ряд наказів і документів про охорону придніпровських лісів і лук, заборону спалювання лісів, браконьєрства, хижацького знищення звірів та риби.

Із розвитком цивілізації та науково-технічного прогресу, бурхливим зростанням кількості населення на Землі, обсягів виробництва та його відходів проблеми стосунків між природою та суспільством дедалі загострюються. Наукові досягнення XX століття створили ілюзію про майже повну керованість світом, однак господарська діяльність людського суспільства, екстенсивне використання природних ресурсів, величезні масштаби відходів — усе це входить у протиріччя з можливостями планети (її ресурсним потенціалом, запасами прісних вод, здатністю самоочищення атмосфери, вод, річок, морів, океанів).

Активного поширення набули такі процеси, як забруднення води, ґрунту й повітря, опустелювання земель, знищення лісів і т. ін. Виникли такі специфічні явища, як кислотні дощі; не менш важливим, ніж названі проблеми, є питання відходів.

Проблема забезпечення людства питною водою нині надзвичайно загострилася. Загальносвітове споживання води становить приблизно 9 % сумарного стоку на рік. Але в більшості випадків не воно викликало нестачу прісної води в тих чи інших районах земної кулі, а її забруднення — «якісне виснаження».

Одним з найважливіших компонентів рослинного світу є ліси — енергетична база біосфери, які відіграють дуже важливу роль у житті на планеті. Це — легені планети. Підраховано, що за сучасних темпів лісозаготівель навіть у багатих лісом країнах його вистачить на 50—60 років (на відновлення потрібно 100—200 років).

Зміни стану довкілля

Показник	Зміни, передбачувані в 2030 р.
Споживання первинної біологічної продукції	Збільшення на 80–85 % – на суходолі, 50–60 % – глобальне
Концентрація парникових газів в атмосфері	Інтенсивне збільшення за рахунок прискорення руйнування біоти
Виснаження озонового шару, стан озонової діри в Антарктиді	Щорічне збільшення площі озонової діри
Площа лісів	Скорочення площі лісів у тропіках з 18 млн км^2 до 9–11 млн км^2 і лісів помірного поясу
Опустелювання	Зростання темпів опустелювання за рахунок зменшення вологообміну на суші та нагромадження палютантів у ґрунтах
Рівень океану	Збереження тенденції (можливе прискорення до 7 мм на рік)
Зникнення видів організмів	Посилення тенденції руйнування біосфери
Погіршення умов проживання людей, збільшення кількості генетичних захворювань	Збереження та посилення тенденцій

Вирішення проблеми поліпшення екологічного стану біосфери потребує нового підходу до тваринного світу. Сьогодні під загрозою знищення перебуває вже близько 600 видів птахів і 120 видів ссавців, велика кількість риб, земноводних, комах. За останню тисячу років з лиця Землі зникло понад 100 видів тварин, 140 видів птахів.

Сьогодні запобігти невпинному руйнуванню природних ресурсів, яке викликане масовим забрудненням та безвідповідальною діяльністю багатьох промислових підприємств та галузей, людство зможе, лише об'єднавши свої зусилля у відновленні первозданного вигляду нашої планети. Це стане простим і доступним кожному в наш час високих комп'ютерних технологій, коли з'явилась унікальна можливість минути традиційні міждержавні кордони, знайти однодумців у світовій мережі Інтернет. Тому що у віртуальному просторі існує безліч веб-сайтів численних організацій із захисту довкілля. Вони висвітлюють не тільки нагальні екологічні проблеми, які виникли на Землі, а й проводять копітку роботу, щоб запобігти світовій екологічній кризі. Нині Інтернет прийде на допомогу кожному, хто не байдужий до подальшої долі планети.

Кожен може зайти на веб-сайти таких організацій, як «Зелене досьє» (Український благодійний інформаційно-видавничий центр з охорони довкілля), «Ініціатива з питань довкілля» (Канадсько-українська програма екологічного співробітництва), Центр «Єднання» (за підтримки громадської організації ISAR (США)), «Програма сприяння сталому розвитку в Україні» (започаткована ООН та Агентством США з міжнародних відносин), «Стан навколишнього довкілля» (Україна) та багато інших.

На названих веб-сайтах світових організацій з охорони навколишнього середовища можна знайти інформацію про екологічний стан будь-яких куточків нашої країни та світу, приєднатись до них, отримати допомогу, включаючи гранти, для організації своїх програм та проектів з охорони довкілля.

У наш час традиційні кордони між країнами, націями з екологічної точки зору стають прозорими, а діяльність, яка колись вважалася виключно «внутрішньою справою», сьогодні зумовлює екологічну ситуацію, розвиток і виживання інших країн.

Отже, **всі ми «пов'язані» між собою. І діяти повинні разом. А критична межа вже зовсім близько (а можливо, її вже досягнуто?)...**

Глобальна проблема екологічного забруднення існуватиме доти, доки все людство не об'єднається для її вирішення, тому що від цього залежить майбутнє наступних поколінь. Як говорить древня індійська сентенція: **«Природа – це не те, що ми отримали у спадщину від пращурів, а те, що ми взяли у позику від нащадків».**

Якщо тобі, друже, не є байдужою доля Землі, відвідай ці веб-сайти, прочитай і задумайся:

А ЩО МОЖУ ЗРОБИТИ Я?!

http://www.menr.gov.ua/index.html
http://www.mil.gov.ua/ecol/ekolog2.htm
http://www.undpsust.kiev.ua/
http://www.climate.org.ua/
http://nature.org.ua/kiev98/u kiev/index.htm
http://www.greenparty.org.ua/news.html
http://www.isar.kiev.ua
http://www.ecopravo.lviv.ua
http://www.dossier.kiev.ua/about/about.htm
http://www.proeco.visti.net
http://www.nbuv.gov.ua

Матеріал, поданий вище, можна з успіхом використовувати на уроках у навчальних закладах, у позакласній роботі шкіл, коледжів та вузів. Він допоможе педагогам наочно проілюструвати проблеми екології в Україні на сучасному етапі.

Приклад акції служитиме основою волонтерського руху для клубів, об'єднань, НДО, які займаються екологічною діяльністю в громаді, мікрорайоні, селі, місті, адже екологічний напрямок є одним з пріоритетів громадянської освіти.

Політологія у системі громадянської освіти

Сергій ПРИХОДЬКО,
випускник Програми «Партнери в освіті», м. Полтава

Сучасне життя нашої країни пов'язане з розбудовою її демократичних засад. Формуються нові принципи функціонування держави, новий тип суспільних відносин, форм їх регулювання. І досить важливою передумовою в цьому процесі є наявність у наших людей готовності та спроможності до їх практичної реалізації, розвинутості відповідних умінь. «Основою демократичного ладу є людина, спроможна розкрити його потенціал і для якої демократія є природним середовищем задоволення особистих та суспільних інтересів. Успішне існування сучасної демократії неможливе без особи, яка сповідує її засадничі цінності та має певний рівень соціальної компетентності» [5, с. 3]. Це є неодмінною запорукою формування демократичної правової держави і громадянського суспільства. Отже, на становлення таких особистостей має бути спрямована система освіти. Адже «люди не народжуються зі знанням того суспільного й політичного ладу, який часом зумовлює можливість існування свободи для них і їхніх дітей. Такі речі треба набути, їх необхідно навчитися» [6, с. 18–19]. Повноцінне функціонування демократії безпосередньо залежить від здатності людей практично здійснювати її принципи і цінності у повсякденному житті. Вони повинні володіти відповідними знаннями і вміннями користуватися правами та можливостями, які надає демократія.

Одним із засобів реалізації цих цілей є система громадянської освіти, яка спрямована на формування майбутніх громадян, відповідальних за свої дії перед суспільством. Вона є своєрідною інтегруючою ідеологією, яка об'єднує цілий цикл предметів, насамперед суспільствознавчих. І, на погляд автора, вона має поширюватись на систему як середньої, так і вищої освіти. Головна мета громадянської освіти полягає в «сприянні формуванню особистості, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянської відповідальності, готовність до компетентної участі у житті суспільства» [5, с. 3].

Громадянська освіта є досить складною системою, яка включає теоретичний і практичний аспекти. Щоб розбиратись у суспільних процесах, необхідно знати й розуміти сутність механізму їх функціонування. Засвоєні знання мають бути не абстрактною інформацією, а своєрідним керівництвом до дії. Зокрема, демократичні цінності на такій основі сформувались як переконання молодого покоління. У подальшому на такій основі визначається громадянська позиція людини щодо життя суспільства. Для повноцінної реалізації людиною своїх громадянських потреб, інтересів необхідне глибоке, навіть певною мірою професійне розуміння сутності суспільної структури. А воно може скластися тільки на міцному фундаменті знань.

Відповідно до змісту громадянської освіти будується і форма навчального процесу. Одним з принципів громадянської освіти є її зв'язок з практичним життям, що безпосередньо впливає на зміст навчального процесу. Учні є його співучасниками. Кожне теоретичне поняття розглядається насамперед як практичне явище. І вчитель виступає тут більше як загальний керівник такої спільної дослідної роботи. На таких заняттях доцільно моделювати певну проблемну ситуацію. Потім визначаються шляхи її розв'язання. Тут важливо поєднувати колективну та індивідуальну роботу. Цим самим розвиваються навички повноцінної співучасті у навчальному процесі і відчуття індивідуальної відповідальності за свою роботу. Згодом це трансформується у позицію повноправного суб'єкта суспільного життя, а відповідно, і громадянина.

Система громадянської освіти передбачає також і суто практичну діяльність. Набуті теоретичні знання і аналітичні навички необхідно підкріплювати практичними формами навчального процесу. Вони «включають у себе спільну групову роботу, дебати, рольові ігри, дискусії, індивідуальні і групові проекти, обговорення в комітетах, запрошення спеціальних доповідачів» [2, с. 56]. Навчальний процес тут відбувається не шляхом механічного засвоєння і відтворення певної кількості інформації, а як власна дослідницька робота учнів та студентів, коли вони самостійно розв'язують проблеми, знаходять відповіді на запитання і таким чином міцно закріплюють знання. Застосування цих форм сприяє розвитку і формуванню організаторських здібностей, умінь колективної соціальної роботи, взаємодії з іншими людьми, спроможності вирішувати різні життєві

ситуації, самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність.

Говорячи про змістовну сутність громадянської освіти, слід зазначити, що вона інтегрується в різні суспільствознавчі дисципліни. Адже формування громадянина відбувається на основі знання принципів життєдіяльності суспільства. І серед цих дисциплін важливе місце займає політологія, наука про політику. Викладання політології спрямоване на формування «знань про закономірності суспільно-політичного розвитку, їх устрій та функціонування, про демократичні принципи й процедури суспільно-політичної взаємодії». «Метою політичної освіти, її наслідком стає громадянин, член громадянського суспільства, демократичної держави, особа, яка відчуває і цінує свою свободу, здатна сама обирати пріоритети в житті, має простір для такого вибору... яка усвідомлює цінність людської гідності й сталих суспільних взаємозв'язків та функцій, спроможна їх захищати і відстоювати» [3, с. 264]. Динаміка сучасного життя потребує від справжніх громадян чітко, професійно розбиратись у його процесах, уміння давати їм оцінку. А політика є найважливішою сферою життєдіяльності суспільства. І тому потрібне знання основних її механізмів.

Значення політології в системі громадянської освіти слід відзначити за двома напрямами: теоретичним і практичним. У процесі її вивчення засвоюються основні поняття, категорії, закономірності, які представляють вихідний теоретичний матеріал для пізнання сфери політики, а також розкривають необхідні зв'язки, вузлові пункти науки, істотні елементи її структури. Пізнання політики на теоретичному рівні дає можливість з'ясувати й смислову сутність, закономірності, сформувати понятійний апарат і цим самим створити передумови для аналізу її практичних аспектів. На основі пізнання світу політики людина формує своє ставлення щодо неї і свою громадянську позицію. Політологія у цьому плані сприяє політичній соціалізації молоді, тобто її включеності в систему політичного життя, формування нового типу політичної культури (навичок участі в політичному житті). Через засвоєння основних політичних норм, цінностей, зразків поведінки учні та студенти визначають власні норми, цінності, оцінки, погляди на політику не лише як громадянина, а й як патріота своєї країни, свого народу. Крім того, політична освіта має акцентувати увагу на гуманістичних аспектах політики, долаючи уявлення про неї як про постійну боротьбу, конфлікти, протистояння. Політика — це ще й співробітництво, узгодження суспільних інтересів. Це також диктує необхідність урізноманітнення форм її вивчення: дискусії, дебати, аналіз політичних проблем, спільні проекти, дослідження. Таким чином, політологія виступає важливою складовою громадянської освіти і відповідає за внутрішнім змістом і зовнішніми формами її принципам і завданням.

З'ясовуючи роль політології у громадянській освіті, необхідно чітко окреслити предмет першої. Тобто коло тих проблем, які вона вивчає. Це зумовлюється потребою чіткіше визначити напрями, виділити основні чинники впливу політології на процес формування громадянина. «Політична наука покликана аналізувати державу, владу, владні відносини насамперед як соціальні феномени, інститути політичної організації суспільства, головна мета яких — реалізація загального інтересу» [1, с. 11]. Отже, політологія досліджує елементи політичної сфери саме як суспільні інститути, які впливають на життя суспільства в усіх проявах. Окреслення предмета політології потребує конкретизації проблем. При цьому аналіз політичної сфери слід робити на основі характеристики її структурної будови і процесів, які у ній розглядаються. Вихідною категорією політології є політика. Вона є складним системним утворенням. Політика визначається як діяльність у сфері відносин між різними соціальними групами стосовно набуття, реалізації і перерозподілу влади. Розглядаючи сутність політики, слід підкреслити її соціальний аспект. Це не просто боротьба за владу, а насамперед узгодження різноманітних суспільних інтересів. Вона є об'єктивно потрібною для впорядкування відносин між людьми. Її спрямування визначається тими інститутами, цінностями, нормами, які є провідними в даному суспільстві. При розкритті на заняттях її змісту варто наголосити, що політика є такою, якою її здійснюють люди. Особливо в сучасних умовах, коли посилюються інтеграційні процеси у світі, зростає його взаємозалежність, політика має набувати гуманістичного спрямування. Вона не може розглядатись лише як засіб реалізації окремих інтересів. Політика — це, передусім, інструмент забезпечення умов для нормальної життєдіяльності суспільства всього світового співтовариства.

Політика — явище не абстрактне. Вона завжди здійснюється в контексті певного часового періоду, певної країни, узгоджуючись з існуючою системою суспільних відносин. Інституційно-організаційною формою політики є політична система. Вона становить «сукупність політичних інститутів — державних установ, політичних партій, громадських об'єднань... діяльність яких пов'язана з формуванням і здійсненням політичних цілей і завдань» [4, с. 14]. До політичної системи належать також і відносини, котрі складаються в цьому процесі. Основним компонентом є політична влада як засіб реалізації певних

цілей і завдань, управління суспільними процесами, а також як чинник, що спрямовує діяльність усієї політичної системи. На заняттях слід докладно розглянути сутнісну характеристику влади, механізми і методи її здійснення. Доцільно це робити з використанням практичних прикладів.

Детальний розгляд сутності політики і політичної системи дає змогу визначити в концентрованій формі предмет дослідження політології як складової громадянської освіти. Цим закладається теоретична база для подальшої аналітичної діяльності. Після структурних форм політики переходять до розгляду її процесуальних форм. Вони відображають її дієву, динамічну сферу. Практична політична діяльність відбувається у суспільстві через сформовану ним систему структур. Найвиразніше вона проявляється у функціонуванні політичних партій. Вивчаючи цю тему, слід коротко зупинитись на історії розвитку партій, відзначити їх основні теоретичні характеристики: структурну будову, ідеологічну спрямованість тощо, розглянути нинішні тенденції у країнах з розвинутою партійною системою. На цій основі необхідно також розглянути рівень розвитку інституту політичних партій в Україні. На даному етапі доцільно застосовувати форми дослідницької роботи. А саме – проаналізувати програми політичних партій, результати останніх вборів. Звичайно, це слід робити із урахуванням віку учнів і студентів, їхніх розумових можливостей. На результатах цієї роботи визначаються домінуючі погляди, тенденції щодо напрямків розвитку суспільства, і, зрештою, прогнозуються можливі перспективи. На нашу думку, така комбінована форма вивчення теми сприятиме формуванню навичок колективного аналізу сутності політичних партій, їхніх програм. І навіть якщо молода людина не стане професійним політиком, вона зможе чітко визначитися зі своєю позицією, розібратись у великій кількості партійних платформ і самостійно, а головне – відповідально зробити свій вибір.

Сформовані в процесі розгляду попередніх питань знання і навички потребують закріплення на практичному рівні. Такому завданню відповідає тема виборів. Значна частина часу при її вивченні відводиться на практичну роботу. Загальна форма – це проведення виборів у межах певної аудиторії, класу, групи, всього навчального закладу. Спочатку проводиться вся передвиборна кампанія. Визначається проблема, навколо якої об'єднуються групи учнів. Далі вони створюють певні організаційні структури, функціонально поділяють свої групи: головні претенденти на посади, групи підтримки, мозковий центр кампанії тощо. Форми передвиборної діяльності найрізноманітніші: обговорення проблем, дискусії, дебати, зустрічі з фахівцями, політична реклама, зустрічі з виборцями. Об'єднання можна створити навколо проблем, що реально існують у навчальному закладі, або досить абстрактних. Тут важливо надати якомога більше самостійності учням і студентам. Викладачі здійснюють лише загальне керівництво цією роботою. У кінці проводяться вибори і підбиваються їхні підсумки. Слід детально проаналізувати хід виборів.

У цьому процесі розвиваються не лише здібності, пов'язані з організацією виборів. Насамперед формується здатність до колективної та індивідуальної діяльності з різних проблем, спроможність самостійно приймати рішення, відповідально до них ставитись, усвідомлювати наслідки своєї роботи. Тобто йдеться про становлення молодої людини як повноцінного громадянина. Навички й уміння, набуті під час навчання, стануть у пригоді в будь-яких сферах її життєдіяльності. Такі люди становлять міцний фундамент громадянського суспільства, демократичної держави. Вони ніколи не допустять до влади політичних авантюристів.

Це лише деякі аспекти політології, які сприяють реалізації принципів і завдань громадянської освіти. Взагалі політологія в цьому контексті відіграє важливу роль. Вона надає глибокі знання механізмів функціонування суспільства, зокрема його політичної сфери. Адже саме в політиці чіткіше відображаються основні суспільні інтереси, саме політика здійснює вплив на життя всього соціуму. Політологія сприяє здійсненню головного завдання громадянської освіти – формування справжнього громадянина. І визначає не лише його загальну ідеологію, а й пропонує конкретні механізми реалізації цього завдання.

Література

1. *Гаджиев К. С.* Введение в политическую науку.– М.: Логос, 1997.– 544 с.

2. Гражданское образование: содержание и активные методы обучения / Под ред. С. Шехтера и Н. Воскресенской.– М., 1998.– 190 с.

3. Політичний енциклопедичний словник.– К.: Генеза, 1997.– 400 с.

4. Політичні структури та процеси в сучасній Україні / За ред. Ф. М. Рудича.– К.: Наукова думка, 1995.– 266 ст.

5. Програма курсу «Громадянська освіта» // Інформаційний бюлетень «Освіта для демократії в Україні».– 2001.– № 4.

6. Що таке демократія? – Інформ. агентство США.

Кілька слів про американський характер

Аліса ТОЛСТОКОРОВА,
кандидат філологічних наук,
Український інститут соціальних досліджень,
м. Київ, talissa@ukr.net,
стипендіатка програми JFDP–2000

Як стипендіатка програми стажування для молодих викладачів (JFDP) 1999–2000 рр., я проходила навчання на факультеті історії і мистецтвознавства в Університеті Джорджа Мейсона, штат Вірджинія. Один з курсів, які я відвідувала, називався «Американський характер». Він був присвячений обговоренню проблем національної ідентичності і вивченню різних демографічних груп американського суспільства. З професором, який вів цей курс, ми незабаром стали добрими друзями, оскільки моя присутність у класі викликала інтерес і в нього самого, і в студентів — усім було цікаво дізнатись, як американський характер сприймається колишньою радянською людиною. На заняттях я намагалася відверто, але тактовно відповідати на запитання своїх колег. Та коли настав час здавати семестрову роботу, я завагалась і вирішила цього не робити, тим більше що за умовами програми це було й не обов'язково. Мої сумніви виникли з того, що під час підготовки заключного есе, коли я ще раз проаналізувала й підсумувала все, чого навчилася за півроку перебування в США, я зрозуміла, що мої думки можуть викликати непорозуміння з боку мого шановного професора, а ображати його почуття у відповідь на гостинність було б неввічливо. Проте мені хочеться поділитися своїми думками з колегами, котрі так само, як і я, мають досвід перебування і навчання в США або сподіваються його отримати в майбутньому.

Ідея про те, що життя суспільства можна порівняти з життєвим циклом живої істоти, не є новою. Ще в античних філософів можна знайти згадки про те, що соціум проходить у своєму розвитку ті ж самі етапи, що й людина — народження, дитинство, юність, зрілість, старіння і смерть. При цьому якості, які притаманні людині в певні періоди її життя, так само характеризують і суспільство, адже кожний з цих щаблів передбачає оволодіння особистістю певними сторонами життєвого досвіду, розвиток конвенційних рис характеру, виховання деяких персональних властивостей. Суспільства, культури й цивілізації також проходять ці фази онтогенезу і мають такі ж індивідуальні характеристики. Деякі з них оволоділи ними більш-менш успішно й упокоїлися в історії — Візантія, Римська імперія, Давня Греція. Інші нині переживають період сивої мудрості — Японія, Британія, Франція. Деякі з них — немовлята, як колишній СРСР, що, з'явившись на світ через кесарів розтин — революцію, виявився таким слабеньким, що не прожив навіть періоду дитинства.

Щодо США, я б порівняла цю країну з дитиною, що активно розвивається. Я б навіть сказала, що це швидше дівчинка, зважаючи на потужність жіночого руху в Америці, яку інколи називають «країною переможного фемінізму». Це дуже щаслива дитина, оскільки вона не є сиротою, яка ніколи не знала своїх батьків, а має обох: турботливу, але сувору матінку — «стару добру Англію» і мудрого, терплячого батька-індіанця. Щоправда, з матір'ю поровлива Америка посварилася, тільки-но зіп'ялася на ніжки, збунтувавшись проти надмірної материнської опіки. А от добросердого батечка, який ні в чому не міг їй відмовити, маленька примхливиця ледве зі світу не звела своїми забаганками — спочатку він ледь не загинув від віспи, яку у неї ж і перехопив, а потім перебивався з хліба на воду, щоб тільки дівчинка росла здоровою і дужою. Були в неї і тітоньки з дядечками в особі Голландії, Іспанії, Франції, які також робили свій внесок у розвиток і виховання дитини, пестили і балувати її.

Отже, народившись у сильній сім'ї і користуючись її підтримкою, дівчинка розвивалась дуже швидко й незабаром зажадала самостійності, вирішивши відділитись від батьків. Ті, звісно, цього не зрозуміли й пручалися певний час, але все ж вимушені були здатися: молодість завжди перемагає! Тим більше що тітонька Франція пообіцяла свою допомогу — перший час на кусень хліба вистачить. Отже, після недовгої конфронтації зі старими, маленька Америка отримала незалежність і вирушила в самостійне плавання по життю вже з новим ім'ям — США. Це сталося 4 липня 1776 року.

Така лірична подорож в американську історію потрібна була мені для того, щоб за допомогою символічних образів висловити своє розу-

міння того, що є американський характер як історичний феномен. Для мене — це характер дитини, що росте й розвивається, в усіх можливих проявах цього життєвого етапу — як позитивних, так і негативних. І основна характеристика його така ж, як і в житті дитини — активне вивчення світу й самопізнання, самоідентифікація.

Які риси характеру має розвинути в собі дитина, щоб пройти цей етап успішно? Якими навичками треба оволодіти маленькій людині, щоб виграти вічну боротьбу за знання? Вважаю, що цими якостями, дуже типовими саме для американського національного характеру, є такі:

- спостережливість і допитливість, аналітичність — цим пояснюється глибокий інтерес американського суспільства до питань освіти й виховання, високий освітній рівень населення;
- товариськість і комунікабельність, завдяки яким стають можливими полікультурність, плюралізм і різноманітність;
- непосидючість, мобільність, активність і самоствердна поведінка, яка інколи трансформується в агресивність, що веде навіть до конфронтацій з рештою світу — звідси конфлікти з В'єтнамом, Кореєю, Югославією, Іраком;
- оптимізм, висока самооцінка і наполегливість — загальновизнані й шановані традиційні американські цінності.

І все ж ключовим питанням у дитячому віці є проблема самоідентифікації, усвідомлення власного місця у світі й призначення в житті. Ось чому юна дівчинка на ім'я Америка так переймається проблемами раси, гендеру і класу — вона мусить вирішити їх, щоб відповісти на одвічні людські питання: хто вона така й куди вона йде.

Турбота про дітей — справа кожного з нас

Валентина АРАКЧЕЄВА,
директор спеціальної загальноосвітньої школи для дітей з вадами розумового розвитку, м. Жовті Води Дніпропетровської області, випускниця Програми «Громадські зв'язки — 2003»

Відомо, що соціальний рівень держави визначається її ставленням до найбільш незахищених членів суспільства, зокрема інвалідів. Для України на шляху її незалежного становлення це питання є важливим і серйозним.

Мені, як директору спеціальної загальноосвітньої школи для дітей з вадами розумового розвитку, спільно з колегами доводиться щоденно вирішувати проблеми здобуття освіти та суспільної і соціальної адаптації дітей і підлітків інвалідів. На жаль, при цьому часто бракує досвіду, кардинально іншого підходу, іншої точки зору. Тому як вдалу нагоду розцінила можливість взяти участь у конкурсі Програми «Громадські зв'язки» Проекту «Гармонія», організованому Бюро з питань освіти та культури Держдепартаменту США для фахівців по роботі з людьми з особливими потребами.

Вбачала для себе корисним знайомство з організацією життя інвалідів у країні, кожен громадянин якої пишається її демократичними засадами. Тому доклала всіх зусиль, щоб увійти до складу фіналістів з Дніпропетровщини, запрошених на тритижневе стажування до штату Вісконсін для обміну професійним досвідом роботи з людьми з особливими потребами, знайомства з роботою державних та громадських установ, налагодження контактів з американськими колегами.

Лютневим колючим морозцем і щирою доброзичливістю та теплом господарів зустрів нас міжнародний аеропорт штату Вісконсін, розташований у географічному центрі штату — місті Восо. Перші знайомства, перші враження... Зворушила турбота й гостинність, виявлені на тлі американської стриманості.

Миттю пролетіли насичені щільно спланованою Програмою перебування дні на північному сході США.

Візиткою Програми була зустріч в Адміністрації округу Маратон, у ході якої глава округу Морт МакБейн (Mort McBain, County Administrator e-mail: mmcbain@mail.co.marathon.wi.us) ознайомив нас із структурою управління округом. Ми ще раз пересвідчилися, наскільки американці шанують і звеличують свій рівень демократії.

Низка професійних контактів, обмінів, зустрічей, бесід, дискусій збагатила досвідом, стала поштовхом до нових ідей, планів, перспектив.

Наша група проходила стажування у м. Восо на базі Північно-центрального технічного коледжу (Northcentral Technical College — NTC). Пре-

зидент NTC доктор Роберт Ч. Ернст (e-mail: Ernst@ntc.edu, www.ntc.edu) познайомив з коледжем, поділився досвідом підготовки до самостійного життя інвалідів у США взагалі та коледжі зокрема. Потім були робочі контакти, практичні заняття, фіналом яких стала участь у проведеному заступником директора коледжу з питань навчання інвалідів Джоєм Мієлзареком (Joe Mielczarek, e-mail: mielczar@northcentral.tec.wi.us, www.northcentral.tec.wi.us) семінарі з питань законодавчої бази та юридичного захисту інвалідів.

Професійну зацікавленість викликало знайомство з громадськими та державними організаціями, покликаними допомагати людям з особливими потребами.

В адміністративному центрі штату місті Медісон для нас організували зустріч з Радою сліпих Вісконсіна, яку представляв виконавчий директор Дік Олно. Метою цієї громадської організації є підтримка гідності та незалежності сліпих і жителів Вісконсіна, що мають проблеми із зором, через надання послуг, законодавчої допомоги та навчальних програм.

«Об'єднані шляхи» («United Ways») — одна з найбільш розгалужених та дієвих організацій США. Вона активно діє по всій країні, активізуючи ресурси громадськості на поліпшення життя людей. Система включає майже 1400 громадських організацій «United Ways», кожна з яких є незалежною, має власний статут і очолюється місцевими волонтерами. Нас люб'язно прийняли у відділенні такої організації у місті Восо, де виконавчий директор Джойн Кейн (e-mail: klodholz@unitedwaymc.org, www.unitedwaymc.org) познайомила з її діяльністю. Як громадські лідери, організації «United Ways» спрямовують свої зусилля на вирішення найкритичніших місцевих проблем та мобілізацію ресурсів, і не лише фінансових, що отримуються в результаті кампанії по залученню коштів.

Діяльність цієї організації була для мене особливо цікавою, оскільки такий підхід до залучення благодійних коштів і в наших умовах значно полегшив би вирішення фінансових питань як для спонсорів, так і для тих, хто потребує їх підтримки. Тому я маю серйозні наміри щодо створення подібної структури у м. Жовті Води.

Ми відвідали дві організації «Церебральний параліч», одна з яких громадська, у Восо, а друга — державна, у місті Грін Бей. І голова громадської — «Церебральний параліч об'єднана» Глен Лампінг, і керівник державної — «Церебральний параліч» Томас Дідрік (Glenn Lamping, e-mail: glamping@ucp-wausau.org, Thomas J. Diedrick, Executive Director e-mail: tomd@optionsil.org, www.optionsil.com) ознайомили нас з програмами та послугами, що надаються організаціями людям, хворим на церебральний параліч. Незабутнє враження залишилося після відвідування будинків «Tyler's Home», що являють собою невеликі котеджі для 2–4 інвалідів. Ці будинки повністю пристосовані для самостійного і повноцінного життя людей, прикутих до інвалідних візків. Мешкають у «Tyler's Home» як дорослі, так і діти, почуваючи там себе комфортно, зручно, затишно.

Дуже корисною була й зустріч у Центрі допомоги дітям, працівники якого займаються наданням допомоги дітям та сім'ям через різноманітні програми: програми всиновлення, програми юридичної підтримки дітей і сімей у вирішенні соціальних та емоційних проблем, програми догляду та виховання здорових дітей і дітей-інвалідів іншими сім'ями (фостерні сім'ї) тощо. Плідною, ефективною діяльністю у місті Восо Центр немало завдячує своєму керівникові Енді Бенедетто (www.cssw.org).

Знайомство з діяльністю організації NAMI (Національний Альянс для розумово хворих) округу Маратон було для мене особливо важливим, оскільки в очолюваній мною школі навчаються діти саме з такими захворюваннями. Працюючи на національному та місцевому рівнях, NAMI забезпечує навчання людей з проблемами серйозних розладів розумової діяльності, підтримує зростаюче фінансування для досліджень, надає консультації з питань адекватного медичного

страхування, забезпечення житлом, реабілітації та працевлаштування людям з серйозними психічними хворобами. Я вдячна Роксен Хегедорн (Roxane Hagedorn, Executive Director e-mail: nami@g2a.net), директору організації, за особисту бесіду. До речі, Роксен зацікавили підходи до організації трудової реабілітації розумово хворих дітей в очолюваній мною школі.

У м. Жовті Води досить успішно функціонують дитячий садок з групами аномальних дітей, спеціальна загальноосвітня школа для дітей з вадами розумового розвитку, громадська організація дітей-інвалідів та спілка інвалідів «Ахіллес». Проте всі ці організації існують окремо. А об'єднання їх в єдину структуру значно поліпшило б і полегшило життя людей з особливими потребами в нашому місті. Тому я й маю наміри спільно з керівниками відповідних закладів і організацій створити дієву програму комплексного підходу та наступності у вирішенні проблем інвалідів усіма цими структурами.

І одним із штрихів практичного втілення такого проекту є вирішення транспортної проблеми — питання підвезення школярів до навчальних закладів.

У США діти-інваліди навчаються не в окремих закладах, а разом з усіма іншими дітьми. Мене, як педагога, особливо цікавили зустрічі з викладачами та асистентами, які забезпечують процес навчання дітей з вадами розвитку. Незабутніми залишились бесіди та дискусії з соціальним терапевтом Лін Сидоу та викладачем-консультантом Лі Анн Кітчел (Lee Ann Kitchell, D. C. Everest Senior High School, e-mail: lkitchell@dce.k12.wi.us) у школах м. Воco. Цікавим і корисним було знайомство з навчальними планами, індивідуальними програмами й технологіями навчання.

Я щиро вдячна керівництву Програми за таку змістовну її професійну частину, до того ж бездоганно організовану й проведену.

Поряд з цим організатори не забули передбачити і знайомство з іншими гранями життя американців.

До культурного життя міста Воco ми прилучилися відвідуванням Музею мистецтв «Leigh Yawkey Woodson Art Museum» та Гранд-театру міста. Вразив концерт симфонічної музики — ми одержали насолоду як від класичного, так і від джазового його відділень.

У ході дводенної поїздки до Чикаго, штат Іллінойс, ми відвідали Акваріумний комплекс Shedd Aquarium, Музей науки та індустрії, Field

Museum, Інститут мистецтв; милувалися нічним Чикаго з висоти вежі Sear's Tower.

Змістовним було спортивне дозвілля. Нам відвели цікаву роль активних уболівальників на Зимовій олімпіаді дітей-інвалідів округу Маратон. Потім нас навчили грати у боулінг, після чого ми взяли участь у вечері боулінгу, організованому студентською спілкою NTC. Повправлялися ми й на тренажерах та взяли участь у заняттях у спортивному комплексі YMCA. На завершення були зимові розваги на турбазі «Pine Forest Lodge» у місті Мерсер.

Загальні враження: цікаво, гарно, захоплююче, але швидкоплинно.

А якщо серйозно, то хочу висловити подяку як Держдепартаменту США за фінансування такого насиченого, змістовного, корисного Проекту, так і координаторові Програми «Громадські зв'язки» Наталі Дьоміній, яка доклала всіх зусиль для успішної реалізації Програми.

Певна, що Україна з її економічним та людським потенціалом подолає сьогоденні труднощі і вийде на новий соціальний рівень, забезпечивши тим самим і гідний рівень життя людям з обмеженими можливостями. А ми до цього докладемо всіх зусиль, і в пригоді нам стане досвід, набутий у штаті Вісконсін.

Партнерство в освіті триває

Світлана ПАНЦИР,
вчитель англійської мови гімназії № 4, м. Чернівці,
випускниця Програми «Партнери в освіті — 2003»

Уже п'ятий рік (з 1998 року) триває обмін учителів за Програмою «Партнери в освіті». У лютому—березні 2003 р. група із 17 освітян західного регіону України проходила стажування в США. Вісім чоловік (серед них і авторка цієї статті) перебували в м. Дентоні, штат Техас, а дев'ять — у м. Роміовілі, штат Іллінойс.

Цьому передував нелегкий конкурсний відбір: заповнення аплікаційних форм, співбесіда й тестування рівня володіння англійською мовою як іноземною. Відібрані були кращі спеціалісти у своїй галузі, майстри та справжні професіонали, які були готові поділитися власним досвідом і запозичити досвід громадянського виховання у колег за кордоном.

Щойно я дізналась про те, що я переможець, як мене було запрошено до центру ІАТР в м. Чернівці на заняття з комп'ютерної грамотності. Пан Іван Боднарюк навчав нас роботи з комп'ютером, користуванню Інтернетом, допоміг створити поштову скриньку. Ці навички виявилися життєво необхідними під час перебування в Сполучених Штатах.

Усіх переможців програми було запрошено на передвиїзну зустріч до м. Києва. Пан Дмитро Авдєєв та пані Катерина Правлінська терпляче допомагали нам у заповненні форм на отримання віз, вони ж нас зустріли в аеропорту Бориспіль по поверненні додому і дбали про те, щоб усе було належним чином. Пані Христина та пані Іванна Рід розповіли нам про реалії життя в Америці. Ми знали вже заздалегідь, на що очікувати.

Під час подорожі всі хвилювались. Як нас зустріне Америка? В аеропорту м. Вашингтона нас вітала усмішкою менеджер програми пані Елісон Прайс-Ром. Ми жартували, що привезли з собою сніг з України, адже під час нашого перебування там випала небачена для місцевих жителів кількість снігу — до 30 см. Нам навіть було перенесено екскурсії містом на квітень, проте ми, звиклі до подібної погоди, взяли карту міста й вирушили групою до Білого Дому.

У готелі ми познайомилися з делегаціями учасників Програми РіЕ з Росії, Киргизстану та Узбекистану. Хоча всі урядові установи, організації, офіси та школи Вашингтона були закриті через складні для американців погодні умови, в нашому готелі панувала дружня і робоча атмосфера. Нам читали лекції, ми обговорювали особливості розвитку громадянської освіти в пострадянських державах, складали програми вивчення громадянського виховання в різних класах, обмінювались пропозиціями щодо поліпшення існуючої ситуації в освіті.

У Вашингтоні ми зустріли нашого техаського координатора — пані Дайєн Волітс. Вона склала програму нашого стажування таким чином, що ми не тільки працювали в школах, бібліотеках, на семінарах та диспутах, а й мали культурно-мистецькі заходи: відвідували музеї, картинні галереї, театри, концерти, ознайомилися з нови-

Семінар з вивчення книги про лідерів США в середній школі Стрікланд з учителем Джоном Лавітом

Під час презентації проекту у Вашингтоні

ми комп'ютерними технологіями в одній з провідних компаній США — ІДіЕс, ходили на змагання з футболу в м. Далласі, навіть святкували Хеловін. У Далласі ми побували в музеї «На шостому поверсі», присвяченому президенту Кеннеді та його трагічній загибелі. Їздили до м. Остіна, столиці штату, де взяли участь у конференції Техаської асоціації читання, а також до м. Фортуорса на щорічну конференцію вчителів середніх шкіл. Ми були вражені розмаїттям підручників, посібників, наочності та інших навчальних матеріалів із соціальних дисциплін та громадянського виховання, зокрема на книжкових ярмарках та виставках-продажах під час конференцій.

Школи в незалежному шкільному окрузі Дентона (Denton ISD) та методи викладання перевершили наші сподівання. Рівень матеріально-технічного забезпечення шкіл важко порівнювати з тим, що є в Україні. Наприклад, у середній школі Стрікланд (Strickland Middle School, Denton ISD) є бібліотека з багатим книжним, відео-, DVD-фондом, комп'ютери якої з'єднані з класними кімнатами. Учитель може подзвонити по телефону в бібліотеку й замовити фільм, який за лічені хвилини демонструється у класі на екрані великого кольорового телевізора. Кожен кабінет має 2–3 комп'ютери, крім того, кожен учитель має персональний ноутбук (laptop), який можна взяти додому після уроків та на вихідні й працювати додатково, займаючись самоосвітою. Усі комп'ютери під'єднані до мережі Інтернет цілодобово. У класах використовується кодоскоп (overhead projector) частіше за дошку. У школі є кілька комп'ютерних лабораторій для учнів. Проблем з роздруковуванням — ксерокопіюванням не існує. У школі є кілька ксероксів, і вчитель робить стільки копій, скільки потрібно. Папір для роздаткового матеріалу також видається в школі.

Нас зацікавили методи викладання суспільних наук і те, як детально вивчається зміст громадянства. Майже на кожному уроці набуваються навички формування демократичних позицій, і учні свідомо роблять свій вибір. Ми побачили, як відбувається на практиці навчання критичного переосмислення та як учнів учать самостійно працювати над дослідженнями і проектами. Нас вразило те, як молодим громадянам змалечку прищеплюють почуття щирого патріотизму та

національної гордості. Велика увага і шана надається державній символіці. Наприклад, перед школою, громадськими установами, організаціями, супермаркетами, житловими будинками, церквами (а також усередині, поруч з іконами), в коридорах, кожному кабінеті і класі є державний прапор. Його можна побачити і просто серед дороги, і у вікнах будинків, і на одязі кожного дня, а не лише на свята.

Перейнявши досвід наших колег-учителів та враховуючи сучасну методику викладання, ми розробили плани уроків з громадянського виховання згідно з нашою навчальною програмою і видали їх у збірнику «Creating a Positive Classroom Environment» у співпраці з незалежним шкільним округом м. Дентона. Презентацію нашого проекту ми провели в техаському стилі, вирішивши показати практичні інноваційні ідеї, методи та види роботи на уроках, які ми запозичили в американських школах.

З тим, як відбувалося наше стажування, можна ознайомитися на веб-сайті: www.bilbreytours.com/pie/index.

Ми щасливі, що взяли участь у Програмі «Партнери в освіті» й набули цінного досвіду, щоб сприяти розбудові демократії в Україні. Ми щиро вдячні Уряду США, зокрема Бюро у справах освіти та культури Держдепартаменту США, за спонсорування нашого стажування, American Councils for International Education: ACTR/ACCELS за чудову організацію подорожі та програми, Denton ISD: пані Дайєн Волітс, школам, учителям за плідну співпрацю та сім'ям, в яких ми жили, за їх гостинність.

Наразі наша група працює над плануванням програми візиту освітян із США.

Майбутнє України значною мірою залежить від діяльності сьогоднішньої школи

(Закінчення. Початок у № 15)

Петро ПОВРОЗНИК,
директор спеціалізованої ЗОШ № 5 з поглибленим вивченням іноземних мов, м. Тернопіль, випускник програми «Партнери в освіті – 2002»

Отже, демократія і освіта є життєво важливою частиною будь-якого суспільства. На відміну від авторитарних суспільств, які намагаються вкорінювати стан інертного схвалення, метою демократичної освіти є виховання громадян з незалежним, допитливим і аналітичним світоглядом, проте глибоко обізнаних з правилами і практикою демократії. Бо демократія – це не тільки великі права, а й велика відповідальність. Такі речі треба набути, їх необхідно навчитися. І навчати цього повинна школа.

Маю надію, що наше суспільство поступово усвідомить важливість демократії і ми навчимось користуватись її благами. Хочу ще раз повернутись до питання про управління освітою. Я певен, що управління системою освіти не може бути виключно державним. В управлінні освітою повинні бути реально врівноважені запити всіх учасників навчально-виховного процесу і держави, що є можливим при забезпеченні громадсько-державного управління та елементів конкуренції. Зараз у м. Тернополі також ініціюється створення громадської освітньої ради міста. Проте я маю великий сумнів у тому, що діяльність подібних громадських рад може бути достатньо ефективною. Виправити ситуацію можна лише дотримуючись певних умов.

По-перше, громадські ради з питань освіти повинні не призначатись, а обиратись демократичним шляхом усіма жителями відповідного шкільного району.

По-друге, вони мають бути наділеними реальними повноваженнями та правами, а саме:

- визначати основні напрямки освітньої політики шкільного району;
- формувати бюджет установ освіти та його розподіл;
- вирішувати кадрові питання: призначати керівників шкіл, приймати на роботу вчителів і т. п.

Думаю, що такі питання можна було б вирішити на місцевому міському рівні і у Львові, і в Тернополі, прийнявши на сесії міської ради відповідне положення про управління освітою міста, у якому було б передбачено демократичний порядок обрання громадської освітньої ради міста, визначено її функції, права та обов'язки, які були б чітко розмежовані із функціями міського управління освіти та директорів шкіл.

Не менш важливо забезпечити реальну конкуренцію шкіл і навчальних технологій, усвідомити необхідність боротьби за учня та результативність роботи. А для цього необхідно відмовитись від практики, коли кожна вулиця і будинок закріплюється за конкретною школою, що позбавляє батьків і учнів права вибору. Середовище конкуренції педагогічних ідей і шкіл зумовлює створення системи не залежних від органів управління освітою системи посередників між школами та інформаційно-методичним центром, системою освіти в цілому і суспільства. Знання повинен перевіряти й оцінювати не той, хто їх дає, і не той, хто їх отримує. Таку роль могли б відігравати незалежні центри тестування, створення яких в Україні ініційоване і фінансуватиметься американським фондом «Відродження», але як експеримент. Для реалізації цієї ідеї не потрібні бюджетні кошти, тому що подібні центри могли б існувати на госпрозрахунковій основі. До речі, такі центри могли б сприяти реальному захисту прав учнів, а також вирішити цілий ряд актуальних проблем, пов'язаних з нагородженням випускників шкіл медалями, визначенням переможців предметних олімпіад, вступом до вищих навчальних закладів і т. п.

У системі освіти проводяться різноманітні олімпіади та конкурси як серед учнів, так і серед вчителів. Чи потрібні вони? Безперечно, потрібні. Бажаєш отримати золоту медаль – пиши заяву в інформаційно-тестовий центр, принось квитанцію про оплату вартості наданих послуг,

проходь відповідне конфіденційне тестування і при високих результатах – будь ласка, отримуй. Для цього потрібна добра воля з боку МОіН України та відповідний нормативний документ.

На мою думку, необхідно переглянути роль, місце і функції інформаційно-методичних центрів, які сьогодні є фактично структурним підрозділом управлінь освіти і часто виконують інспекторські контролюючі функції. Як правило, в інформаційно-методичних центрах працюють досвідчені й авторитетні методисти. Проте у їхній роботі відсутній елемент конкуренції. Школа не має права вибору методиста. Він – один на всі школи, але ж у різних школах є різні потреби, запити у виборі і впровадженні педагогічних технологій, наданні методичної допомоги, підготовці і перепідготовці вчителів того чи іншого фаху. Одному, навіть найздібнішому методисту, це не під силу. Незрозуміло, чому при проведенні ремонту, реконструкції, обладнанні навчальних приміщень школи мають право вибору того чи іншого спеціаліста, а під час удосконалення професійної майстерності вчителів вони такого права вибору позбавлені. Інформаційно-методичні центри повинні мати якнайновішу інформацію про передові педагогічні ідеї, технології, їх суттєві особливості, сферу поширення, досвідчених учителів-методистів, які працюють у мікрорайоні школи і готові надати конкретну методичну та інформаційну допомогу. А школа повинна вирішувати, яку ідею чи концепцію втілювати у практику своєї діяльності і кого із спеціалістів для цього запрошувати на договірній основі. Висококваліфікований учитель-методист, якого запрошуватимуть у різні школи, повинен стати високооплачуваним спеціалістом, як здібний артист, художник, юрист, журналіст. Хіба наші вчителі-методисти цього не заслуговують? На жаль, при сьогоднішній системі методичної роботи це неможливо.

Серйозною проблемою у наших школах є оцінювання знань учнів. Взагалі право оцінювати когось – це величезна відповідальність. А вчителі користуються цим правом щоденно і неодноразово. Парадоксально, але виходить, що в нас учителі самі оцінюють результативність своєї навчальної роботи з учнями. За таких умов суб'єктивізм та формалізм у цій справі є неминучим. А тому нерідко саме через це у школах бувають конфлікти між учнем та вчителем, учителем та батьком, учителем та адміністрацією школи.

В американських школах існує тестова система перевірки знань. У кожному штаті є корпорація по тестуванню. Це незалежна приватна бізнесова організація, яка розробляє так звані стандартизовані тести й оцінює їх після виконання учнями. Корпорація по тестуванню обирається міністерством освіти штату на конкурсі. Це своєрідний бізнес. Директор, вчителі, учні та батьки чітко знають, що буде перевірятись і з якого предмета. Усі тестові завдання є в Інтернеті. Частотність проведення стандартизованих тестів (наприклад, раз на три роки) і вибір конкретного тесту напередодні його проведення здійснюється Радою з освіти штату або місцевою Радою з освіти. До часу проведення тесту його зміст залишається невідомим учням, учителям, адміністрації школи. Після завершення тестування роботи учнів у заклеєних конвертах відсилаються в корпорації з оцінювання. Кожна учнівська робота перевіряється двічі, а коли виявиться розбіжність в оцінці, перевіряється ще раз. У школу надсилаються готові результати оцінювання. Учні випускних класів протягом навчального року проходять тестування на академічну готовність до навчання у коледжі чи університеті. Оцінки за тестування у випускних класах всіх американських шкіл здійснює корпорація по оцінюванню у штаті Кароліна.

Поточне оцінювання, яке не відіграє особливої ролі при вирішенні питання про переведення учнів з одного класу в інший чи випуск учнів зі школи, проводиться за завданнями, розробленими викладачем, двічі на півріччя: проміжна контрольна робота в середині та підсумкова робота з вивченого матеріалу в кінці півріччя. Учні також можуть демонструвати оволодіння навчальним матеріалом у вигляді презентацій, постерів (стінна газета), проектів. Вибір форми звітності в даному випадку здійснюється учнем самостійно. Використання таких способів оцінки дає змогу розвивати в учнів самостійність суджень, уміння просто і доступно викладати вивчений матеріал, пов'язувати академічні знання з конкретними фактами із життя.

Тестові завдання, як правило, складаються з трьох частин: 50 % завдань – вибрати варіант правильної відповіді; 25 % завдань – дати коротку письмову відповідь; решта завдань – детальна письмова відповідь.

Приблизно один раз на десять років проводиться національне тестування з того чи іншого предмета, метою якого є вироблення пропозицій щодо вдосконалення програм та визначення рівня знань учнів з даного предмета в межах усіх штатів.

Найбільше, що мене приваблює в американській системі оцінювання знань учнів — це сувора конфіденційність при виставленні учням балів. Про результати оцінювання учнівської роботи знають тільки чотири особи: учень, батько, вчитель і директор школи. Виставлена оцінка не підлягає розголошенню. У класі всі рівні: і ті, хто виконав завдання на «відмінно», і ті, хто з ним не впорався. Безперечно, останні мають серйозну проблему, але це їх особиста проблема, яку вони вирішуватимуть разом з учителем.

При подібній незалежній системі оцінювання немає підстав для конфлікту між учителем та учнем і його батьками. Ні батько, ні вчитель не знають, хто перевіряв і оцінював роботу дитини. Перевіряючи результативність роботи, члени асоціації з тестування не знають ні батька, ні учня, ні вчителя. За таких умов об'єктивність оцінювання гарантується.

Щорічно зведені результати тестування по кожній школі обов'язково публікуються у пресі, що дуже не подобається американським директорам ти вчителям. А робиться це з метою запровадження здорової конкуренції між школами. Після таких публікацій, як правило, зменшується кількість учнів у школах, які показали низький результат.

А ще мені імпонує існуючий у США порядок вступу до вищих навчальних закладів, який виключає корупцію та хабарництво. Випускники середніх шкіл можуть подати свої документи до будь-якої кількості навчальних закладів. Причому вступних іспитів до вузів не існує. Враховуються такі фактори:

- оцінки в дипломі про закінчення середньої школи;
- результати тестування на академічну готовність до навчання в коледжі чи університеті, яке учні проходять у школі під час навчання у випускному класі;
- рекомендації від учителів школи;
- результати співбесіди з уповноваженим представником коледжу чи університету.

Нерідко буває, що випускника запрошують на навчання кілька вузів, але право вибору – за абітурієнтом.

А тепер про конкретні школи, в яких ми побували. Перш за все відзначу, що у США, на відміну від нас, немає таких шкіл, де одночасно навчаються учні з 1-го по 11-й клас. Початкова (1—5 класи), середня (6—8 класи) та вища (9—12 класи) школи існують окремо. Початкову школу діти відвідують з шести років. Характерною особливістю початкової школи США є те, що педагог навчає дітей лише один академічний рік і, як правило, викладає всі основні дисципліни. З початком нового академічного року учні переходять до нового вчителя.

Спробую дати нашим читачам уявлення про початкову освіту США на прикладі однієї з відвіданих нами початкових шкіл м. Сіракузи. У школі навчається 263 учні в 17 класах. У середньому в класах по 15 учнів. Працює 75 педагогічних працівників (учителі, помічники вчителя, вихователі і т. п.). 80 % учнів школи – діти афроамериканців та емігрантів, 16 % дітей говорять на інших мовах, 24 % потребують спеціального навчання. У школі діти вивчають англійську мову, соціальні науки (вступ до історії, географії та громадянства), математику, природничі науки, іноземну мову (за вибором), мистецтво та фізичну освіту і здоров'я. Діти дуже цікаві й допитливі, як і наші молодші школярі. Дзвінків немає. Кожен учитель сам вирішує, коли йому закінчити урок. У школі суворий пропускний режим, діти не можуть самі вийти з приміщення школи. Батьки можуть бути присутніми у школі лише з дозволу директора.

У цій школі, яку аж ніяк не можна вважати престижною, мене найбільше вразила роль громадськості та батьків у вихованні дітей. Внизу у вестибюлі при вході до школи стоїть новенький велосипед. Це нагорода батьківського комітету кращому учневі школи. Переможця щомісячно визначає батьківський комітет. Далі, там же у вестибюлі, велика фотографія класу, учні якого домоглися найкращих успіхів у попередньому місяці. Для них батьківським комітетом організовується автобусна екскурсія у Нью-Йорк. Директор школи Патриція Ламанна пишається тим, що місцева церква виділила 450 тис. доларів на переобладнання бібліотеки. У бібліотеці з чудовим дизайном в античному стилі понад 20 сучасних комп'ютерів. Інтернет, копіювальна техніка, інші технічні засоби. Місцевий баскетбольний клуб виділив кошти і обладнав чудовий спортивний майданчик для дітей. З подібними прикладами ми зустрічалися майже в усіх школах і пересвідчилися, що в американському суспільстві освіта є одним із його найважливіших пріоритетів.

До речі, ще один цікавий факт, який підтверджує вищезгадану думку. У Центрі мистецтв імені Кеннеді, що у Вашингтоні, ми були запрошені на концерт джазового оркестру під керівництвом всесвітньо відомого Вінтона Марсаліса. Перед початком концерту вітальне слово проголосила перша леді Америки, дружина пре-

зидента Джорджа Буша. У її виступі більше десяти разів звучало слово «освіта». А після антракту, перед початком другої частини концерту, Вінтон Марсаліс попросив підвестися одного з глядачів верхнього ярусу і проголосив вітальне слово в його адресу. Виявляється, що вітання звучали на адресу людини, яка все життя пропрацювала в освіті і в день концерту вийшла на пенсію. Весь багатотисячний зал глядачів стоячи вітав цього освітянина. Хіба в нас таке можливе? На жаль, ні, тому що освіта ще не є пріоритетом розвитку українського суспільства.

Середня школа м. Нью-Ендікота, у якій навчається 300 учнів 6–8 класів (всього 18 класів), запам'яталась перш за все цікавою філософією педагогічного колективу, основними складовими якої є: гра; вчителі повинні до роботи ставитися серйозно, а поводитись як діти; кожен день повинен чимось запам'ятатись; щоденна увага до дітей; вчителі повинні щоденно отримувати задоволення від роботи і спілкування з дітьми; важливо не тільки вміти слухати, а й брати участь. Вражає повага до національних символів. У кожному класі біля дошки є американський прапорець. Кожен навчальний день розпочинається виконанням державного гімну США. Під час нашого візиту школа готувалась до традиційного щорічного туристичного походу в гори, у якому мали брати участь 150 учнів 7–8 класів, 50 батьків (!) та 10 учителів. На інструктажі, який проходив в актовому залі школи, всі учасники зборів під керівництвом учителя музики виконали гімн США і пісню «Бог береже Америку».

Вища школа м. Нью-Джонсона вразила нас своєю атмосферою творчості, дисципліною і порядком та чудовою матеріальною базою. У цій школі навчається 1400 учнів 9–12 класів. Учні вивчають такі предмети:

1) англійська мова (граматика, англійська, американська і світова література, твір та літературний аналіз);
2) соціальні науки (9 кл.– антропологія і стародавня історія; 10 кл.– середньовічна або сучасна історія Європи на вибір; 11 кл.– історія і Конституція США; 12 кл.– середньовічна або сучасна історія на вибір;
3) математика (9 кл.– алгебра; 10 кл.– планіметрія та стереометрія; 11 кл.– алгебра і тригонометрія; 12 кл.– статистика, теорія ймовірності, числення);
4) природничі науки – вивчення протягом одного року однієї з дисциплін на вибір: астрономія (геологія, біологія, хімія і фізика, основи технології);
5) іноземні мови: протягом трьох років вивчається одна з іноземних мов на вибір;
6) фізичне виховання є обов'язковим у 9 і 10 класах (здоровий спосіб життя, вивчення індивідуальних показників здоров'я, профілактика вживання наркотиків та статеве виховання; в 11 і 12 класах воно може бути замінене іншим предметом на вибір).

Крім шести вищеназваних обов'язкових предметів, без вивчення яких не може бути виданий диплом про закінчення середньої школи, учні мають право обирати будь-які інші предмети, які їм подобаються. Більшість учнів обирають предмети, пов'язані з їхньою майбутньою спеціальністю. Будь-який вибір учня обов'язково має бути задоволений. Якщо у школі відсутній спеціаліст, який може задовольнити запит учня, тоді для такого учня організовується дистанційне навчання. Крім того, у кожному шкільному окрузі є центри професійної підготовки (так звані BOCE8), де учні здобувають допрофесійні навички і після закінчення школи отримують відповідний сертифікат, який дає право на працевлаштування. Американці, напевно, тому й багаті, що постійно рахують, що дешевше і вигідніше, і те й роблять. Центри професійної підготовки фінансуються з бюджетів шкіл відповідно до кількості учнів, які їх відвідують з тієї чи іншої школи. Крім того, BOCE8 надають школам і ряд інших важливих послуг: нарахування зарплати працівникам шкіл, збір і обробка статистичної інформації, курсова перепідготовка, роздруковування результатів тестування учнів, забезпечення шкіл комп'ютерною технікою та її обслуговування, бібліотечні та відеопослуги і т. п. Міністерство освіти штату Нью-Йорк дуже зацікавлене, щоб школи об'єднувалися за цими питаннями, бо це дає велику економію. У США кожен цент, що виділяється на освіту, ефективно працює на кожного конкретного учня. У нас же із коштів, що з бюджету виділяються на освіту, фінансується чимало різноманітних установ та організацій, які мають дуже опосередковане відношення до навчання учнів. Якби у нас усі виділені на освіту кошти (хоч вони й недостатні) працювали на конкретного учня, ефективність роботи шкіл була б набагато вищою.

Так ось, 204 старшокласники школи м. Нью-Джонсона відвідують центр професійної підготовки та надання освітніх послуг у м. Бігемтоні, оволодівають допрофесійними навичками у чудово

обладнаних майстернях: комп'ютерного дизайну, архітектурного комп'ютерного дизайну, догляду за хворими, ресторанного бізнесу, столярній, малярній, сантехнічній, тепломереж, електромонтажних робіт, автослюсарних робіт, догляду за свійськими тваринами (миття і стрижка собак, котів), електрозварювальних робіт, теплиці і т. п. У цьому ж центрі проводяться заняття з дітьми, що мають особливі потреби. Так, зокрема, дітей з проблемами психіки навчають, як користуватися громадським транспортом, банком, автоматом для продажу газет; як поводитися в магазині, їдальні; як готувати їжу, відпочивати, займатися спортом, виготовляти побутові речі. Взагалі-то в Америці відсутні такі навчальні заклади, як інтернати. Американці справедливо вважають, що діти з фізичними вадами повинні навчатися разом з усіма дітьми, адже жити їм доведеться у суспільстві, серед людей. І де, як не в школі, вони повинні цього навчитися.

Крім того, у вищій (старшій) школі м. Нью-Джонсона, про яку ми ведемо мову, є своя прекрасна матеріальна база для допрофесійної підготовки, зокрема такі майстерні, як деревообробна, металообробна, гончарна, ткацька, вишивки, малювання, фотосправи, електоролізу. Гордістю школи є виготовлений учнями електромобіль на сонячній батареї. Музичний кабінет школи – це міні-філармонія з прекрасною апаратурою і різноманітними інструментами. До послуг учнів, що люблять спорт, три великих спортзали, басейн, тренажерний зал, зал для боротьби, зал аеробіки. А спортивний майданчик школи нічим не гірший за наш Тернопільський міський стадіон.

Така сильна матеріальна база цієї школи пояснюється тим, що городяни ніколи грошей на школу не шкодували. Та й мали для цього відповідні можливості, адже у містечку раніше була велика взуттєва фабрика (засновник Джонсон), а тепер працює завод комп'ютерної фірми IBM.

Під час перебування у цій школі для мене остаточно розвіявся міф про те, нібито американські школярі почуваються надто вільно і роблять усе, що хочуть. Насправді ми побачили дружний учнівський і вчительський колектив, у якому панує атмосфера творчості, взаємоповаги і взаємовідповідальності. Вразило мене те, що майже в усіх класах уроки проводяться при відкритих дверях. У класах спокійна, вільна, невимушена обстановка. Учні з повагою ставляться до вчителів. У класних кімнатах в середньому по 15–20 учнів. У кожній з них одномісні парти, комп'ютери, телевізор, відеомагнітофон, трибуна для вчителя; дорогі меблі, як у нас, відсутні. Проте всюди багато різноманітної літератури на звичайних поличках. Урок триває 40 хвилин. Навчальний рік поділяється на 4 чверті по 10 тижнів кожна. На кінець навчального року кожен учень повинен набрати з кожного предмета, що вивчає, не менше 65 балів. Якщо кількість балів менша, учень проходить його повторно. У школі існує спеціальна процедура допуску до занять учнів, що пропустили уроки: реєстрація в канцелярії і отримання спеціального талона; співбесіда у завуча, під час якої з'ясовуються причини пропуску і приймається відповідне рішення, яке записується у талоні: допуск до заняття; призначити додаткові заняття у певній кількості годин; викликати у школу батьків учня. Без дозволу адміністрації школи учень, що запізнився або пропустив уроки, до занять не допускається. У школі є спеціальні кімнати та вчителі для проведення додаткових занять. Крім цього, у школі працює шість педагогів-консультантів, до яких у будь-який момент і з будь-яких питань може звернутися учень. Кожен учень має адреси електронної пошти своїх учителів, до яких він може звернутися з домашнього комп'ютера.

Дозволю собі зробити ще два невеликих висновки, яких я дійшов у результаті вивчення роботи американських шкіл. По-перше, поділ на молодшу, середню і старшу школу дозволяє набагато ефективніше організувати роботу як вчителів, так і учнів. По-друге, в американських школах дійсно існує свобода вибору для учнів, вчителів та батьків. Учень має великі можливості вибору предметів відповідно до своїх інтересів та уподобань і сам вирішує, коли, в якому семестрі, у якому класі, у групі якого вчителя їх вивчати. Вчитель не обмежений у виборі програм і підручників, він також не регламентований у часі на вивчення тієї чи іншої теми. Контроль за роботою вчителя – це незалежне тестування учнів у кінці вивчення програми. Кожна школа обирає тривалість уроків (30, 40, 90 хвилин), поділ навчального року на чверті або семестри та інші організаційні моменти. Батьки обирають школу. У США активно обговорюється і втілюється ідея ваучерів, суть якої полягає в тому, що батьки, які не задоволені роботою державних шкіл, можуть отримати у школі, в якій навчається їх дитина, відповідний ваучер з гарантованим фінансуванням і перевести у будь-яку приватну або чартерну школу. Чартерні школи є автономними школами, створеними з ініціативи вчителів, батьків і підприємців, і такими, що функціонують незалежно від місцевої

Ради з освіти та Ради штату, їхня мета – вивільнити навчальні заклади від бюрократичного контролю з боку державних та місцевих рад з освіти й надати можливість учителям і тим, хто тісно взаємодіє з учнями, реалізувати свій творчий потенціал. Чартерна школа може бути закрита лише в тому випадку, якщо рівень знань її учнів не відповідає вимогам міністерства освіти штату. Американські чартерні школи – яскравий приклад елементів конкуренції, притаманних американському суспільству.

Теплих слів вдячності заслуговують усі, з ким нам довелося спілкуватися під час перебування у США. Ми пересвідчилися, що американці дуже привітні, відкриті і з високорозвиненим почуттям власної гідності люди, які ведуть спокійний, розмірений спосіб життя. Вони впевнені у своєму завтрашньому дні.

У розмовах з багатьма американцями постійно відчувається їхня гордість за країну, в якій вони живуть. Почуття національної гордості – надзвичайно важливий елемент світоглядної позиції, притаманний усім американцям, з якими ми спілкувалися.

Особливих слів вдячності заслуговує чудова родина Василівих, предки яких були вихідцями з України. Зенон Василів — професор коледжу у м. Ітака, а його брат Орест має приватну ортопедичну клініку у м. Джонсон-сіті. Обидва брати користуються великим авторитетом і повагою серед місцевої громади. Всі члени нашої делегації були приємно вражені постійною увагою та опікою з боку Зенона та Ореста. Саме з їхньої ініціативи для нас було організовано зустрічі з парафіянами місцевих українських греко-католицької та православної церков і багато інших цікавих зустрічей.

Зенон та Орест народились у США, але обидва чудово володіють українською мовою, добре знають нашу історію та культуру, постійно цікавляться політичним та економічним життям України і щиро бажають, щоб ми якнайшвидше досягли висот людської цивілізації. А ще вражає те почуття національної гордості за нашу українську землю та її народ, властиве людям, що волею долі проживають так далеко від України. Переконаний, що формування почуття національної гордості є одним з найважливіших завдань сучасної української школи, і від рівня його сформованості в усіх громадян нашої держави великою мірою залежить обличчя сучасної України. Над цим завданням повинні працювати всі: президент, депутати, місцева влада, працівники освіти, культура, преса.

Усе побачене й почуте не могло не наштовхнути на кілька висновків:

По-перше, висновок про те, що наша система освіти потребує кардинальних змін у напрямку децентралізації, демократизації, забезпечення незалежного громадського управління та контролю за роботою навчальних закладів і справжньої свободи вибору для учнів та вчителів.

По-друге, окремі з цих змін можна ініціювати і проводити як на державному, так і на місцевому рівні. Хотілося б надіятися, що наша влада усвідомлює важливість цих змін і працюватиме над їх проведенням.

По-третє, неодноразо під час стажування у США у мене виникав ряд болючих питань:

- Чому ми настільки відстаємо від цивілізованих країн світу (технічний рівень, побут і т. п.), маючи такий чудовий людський потенціал і багату родючу землю?
- Хто в цьому винен?
- Якими шляхами прямувати до висот людської цивілізації і чи під силу це завдання нам сьогодні?
- Яка роль у його розв'язанні влади, «нових українців», освітян, кожного громадянина?

Шукаючи відповіді на ці питання, згадуючи результати останніх виборів, переглядаючи засідання Верховної Ради, спостерігаючи нашу щоденну буденність, закрадається великий сумнів у тому, що ми найближчим часом зможемо наблизитися до рівня розвинутих країн.

Можливо, я занадто песимістичний. Єдине, в чому я твердо переконаний, це: 1) зміни у напрямку демократизації суспільства повинна і може ініціювати школа; 2) сьогоднішньому молодому підростаючому поколінню вдасться зробити Україну цивілізованою демократичною державою при умові, якщо сьогоднішня влада і суспільство в цілому зрозуміють роль освіти і нададуть необхідні пріоритети в її розвитку.

Час не спинити

Лариса ЛЮТА,
обраний керівник ініціативної групи освітян — випускників американських програм, випускниця програми «Партнери в освіті — 2000»

30 березня в Запорізькому центрі ІАТР відбулася зустріч ініціативної групи освітян — випускників Американських програм. Приводом до цієї зустрічі став лист-звернення, прийнятий на семінарі-тренінгу «Лідерство. Ініціативні групи випускників Американських програм», який відбувся 29–31 січня в місті Рівному. Як відзначалось у листі, метою створення ініціативних груп та мережі освітян-випускників є поширення досвіду й організація співпраці випускників Американських програм з різних регіонів. Після ознайомлення з листом запоріжці підтримали рівненську ініціативу. Нам пощастило, бо в листопаді минулого року в Запоріжжі була офіційно зареєстрована громадська організація журналістів — випускників Американських програм «Журналістика єднання». Згідно зі статутом, ця організація є відкритою для всіх, хто підтримує її цілі та завдання, серед яких чільне місце займають сприяння демократизації суспільства, ознайомлення громадськості з основними засадами західної, зокрема американської, демократії, пропаганда передового досвіду — як педагогічного, так і досвіду роботи негромадських організацій. Враховуючи, що ці завдання є актуальними і для випускників-освітян, учасники зустрічі в Запоріжжі вирішили, вступивши до журналістської НГО, організувати її своєрідний підрозділ, який займатиметься суто освітянськими проблемами. Керівник журналістської організації Олександр Верьовкін, головний редактор місцевої газети «Запорізька Січ», випускник програми «Громадські зв'язки», проголосив свою повну підтримку ініціативи освітян — випускників Американських програм. На зустрічі були присутні гості — освітяни з сусідньої Дніпропетровської області, які підтримали ідею взаємодії ініціативних груп наших областей. Серед гостей були також інспектор відділу освіти облвиконкому Лариса Чурикова та інспектор міського відділу освіти, яка контролює викладання англійської мови. Серед першочергових завдань було вирішено спланувати роботу та встановити зв'язки з подібними ініціативними групами в інших регіонах України. Були висунуті певні ініціативи щодо майбутньої роботи. Так, серед можливих заходів, які плануються освітянами,— проведення в кінці вересня — жовтні 2003 р. семінару для директорів шкіл Запоріжжя та області з метою ознайомлення з матеріалами та досвідом випускників Американських програм, роботою Американських програм в Україні. Деякі випускники висловили ініціативу проведення навчальних семінарів на базі закладів, в яких вони працюють, чи на базі ІАТР-центру в Запоріжжі. Серед запропонованих тем — інтерактивні методики, методика проектів та інші. Учасники зустрічі вирішили до кінця навчального року розробити план своєї роботи та, найголовніше — розпочати конкретну роботу по його впровадженню.

Однією з найбільших проблем роботи мережі, на думку учасників зібрання в Запоріжжі, є організація міжрегіональної роботи ініціативних груп випускників на противагу демонстрації досвіду роботи одного випускника (групи випускників) чи освітнього закладу, в якому випускник працює. Проведення семінарів (тренінгів) на базі однієї окремої школи чи вузу є, звичайно ж, цікавим та корисним. Однак, якщо мова йде про мережу, потрібна співпраця з випускниками та їхніми ініціативними групами з різних регіонів. Адже тільки така співпраця може розширити та збагатити досвід кожного й зробити випускників справді вагомою силою в плані впровадження нового досвіду та передових освітніх технологій. Але її організація не є легкою справою, бо йдеться про інший рівень розуміння свого досвіду та своїх досягнень — не я та мій досвід, а взаємоінтеграція мого досвіду та досвіду інших задля загальної справи, та й, зрештою, задля розширення власного досвіду. Буває, що випускники не усвідомлюють важливості свого досвіду, мовляв, що я знаю такого, що не знають інші випускники? Але ж навіть якщо всі члени групи під час навчального семінару у США бачили однаковий досвід, його впровадження не може бути однаковим, бо на цей процес впливає власний досвід випускника програми. Іноді випускники сприймають матеріали та інформацію, отримані під час участі в американській програмі, як особисте надбання, не розуміючи, що час та інформацію не можна спинити, і тільки даючи, ти отримаєш сам, зазвичай значно більше.

Дуже важливою, але й нелегкою справою є координація взаємодії ініціативних груп випускників. І тут просто обговоренням чи закликами «Давайте!» — не обійтись. Потрібен «мозковий центр», який би «підштовхував», нагадував про строки, можливо, стимулював. Інакше у цієї ініціативи є шанс захлинутись під тиском повсякденних проблем, які є в кожному регіоні, в кожній ініціативній групі та й у кожного випускника особисто. Таким центром може стати рада з керівників ініціативних груп, які б, зібравшись (а краще, навіть віртуально — через електронну пошту чи з допомогою форуму Вісника), склали певний план та обрали голову, який і стежитиме за виконанням плану, нагадуватиме учасникам про строки й таке інше. Непогано було б уже до кінця липня цього року мати такий план, не чекаючи, поки ініціативні групи будуть створені та запрацюють в усіх чи в більшості регіонів.

Навчати толерантності

Олександр ВОЙТЕНКО,
заступник директора Гадяцької гімназії,
випускник PiE-2000

Трансформації в суспільстві завжди спричиняють певні зміни й в освіті. Хоч би скільки говорили про консервативність школи як суспільного інституту, та на сьогодні принаймні суспільні науки тримаються вимог часу. Ще кілька років тому, порівнюючи нові навчальні програми з історії з попередніми, кожен помічав зміни в головному — «амнезія» радянських часів з історії почала відступати. Та лишалися старими підходи до викладання, незмінними — цінності: патріотизм, інтернаціоналізм, солідарність та «чуття єдиної родини». От і виходило: навчаємо нібито й добрим речам, працюємо чесно, але результати — ті самі.

Останні роки помітною стала тенденція до змін не тільки й не стільки змісту гуманітарної освіти, як її методології. Стало зрозуміло, що ефективного впливу історії, суспільствознавства, права чи інших суспільних дисциплін на формування особитості підлітка можна досягнути лише переглянувши набір тих методик та форм роботи, які використовуються. Нові підходи базуються на тому, що самі технології мають активно впливати на дитину, мимоволі формуючи певні суспільні навички: ділової успішної комунікації, взаємодії в групі, поваги до чужої думки, критичності мислення при толерантності у відносинах...

У цьому контексті працюють випускники американських програм, члени Всеукраїнської асоціації «Нова Доба», створюючи новий посібник з історії XX ст. «Нову історію в нову добу», закладаючи в його зміст та методики сучасні підходи до розуміння завдання шкільного предмета всесвітньої історії, ті цінності та компетенції, які потрібні молодій людині на зламі тисячоліть. Ці ж принципи покладено в основу й іншого посібника, що створюється в асоціації: інтеграція громадянської освіти у викладання історії в школі.

З грудня 2002 року «Нова Доба» долучилася ще до одного проекту — «Анна Франк. Уроки історії». Увесь світ знає історію єврейської дівчинки, чий щоденник затаврував нацизм нарівні з Нюрнберзьким процесом. Історія Голокосту — унікальна: і до сьогодні немає відповіді на запитання «Чому?» Чому в Європі саме євреї стали об'єктом винищення, чому в умовах війни величезні людські та матеріальні ресурси були спрямовані на нищення людей лише за те, що вони євреї? Чому майже ніхто в окупованих країнах не чинив опір Голокосту? Чому так довго в усьому світі й після війни говорили стиха про Голокост? На всі запитання можна знайти відповіді, та все ж немає відповіді на одне запитання: чому ми, люди, здатні на таке?

Проблематика проекту охоплює не лише Голокост. Вона орієнтована в майбутнє, де немає місця нетерпимості, насильству. Її мета — навчити толерантності як основному закону співіснування, життя разом. У рамках проекту «Анна Франк. Уроки історії» — виставки, учнівські конкурси, тренінги для вчителів, підготовка спецкурсу з навчання толерантності. Методологічною основою вчительського семінару та курсу, як уже зазначалося, стали принципи поєднання головних ідей і цінностей з формами та методами роботи, які самі по собі спонукають до співпраці, відмови від стереотипів, упереджень. Це, передусім, інтерактивні методики, що

знайомі вчителям з курсів «Практичне право», «Ми — громадяни України»: робота в групах та парах, «безперервна шкала думок» та «займи власну позицію», метод проектів та симуляційні ігри. Розробки занять з толерантності та ідеї Д. Шапіро, Д. Шимана, українських учителів Н. Голосової та І. Гейко підштовхнули до пошуку таких форм навчання, які цікаві та зрозумілі дітям: колективна творчість, малювання плаката, дискусія. Водночас нові матеріали мають на меті дати вчителеві можливість оволодіти новими на сьогоднішній день техніками роботи з джерелами — як документальними, так і візуальними, ознайомитися з технологією постановки питань, нетрадиційними формами організації роботи в класі. Як зазначав у одній зі статей Вісника випускник програм, фінансованих урядом Сполучених Штатів, А. Ковтонюк, «кожен народ має право на власну історію», а отже, на її суб'єктивне сприйняття. Новий курс робить наголос на «суб'єктивізації» історичного матеріалу учнем, його емпатії. Як кажуть, лише власний досвід чогось навчає. Саме за таким принципом конструйовано вчительські матеріали та пропоновані заняття для учнів.

Приємно зазначити, що серед виконавців проекту значна частка випускників програм PiE, TEA, CIVITAS — П. Вербицька, Н. Голосова, Н. Крат, О. Войтенко.

Проект триватиме до 2004 року й охопить 11 міст України, серед яких Чернігів і Харків, Дніпропетровськ і Донецьк, Львів і Чернівці. Успіх семінару й зацікавленість до виставки підтверджують актуальність піднятої проблеми. Світ, де толерантність існує не лише як терпимість, а як активна життєва позиція, має стати таким, де кожен зможе реалізувати свій потенціал та призначення.

ТРЕНІНГ З МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Регіональне відділення з питань викладання англійської мови у Посольстві США в Україні спонсорувало проведення восьмитижневого тренінгу з методики викладання англійської мови для українських методистів. Цей курс проводився в Києві американським спеціалістом з викладання англійської мови Енн МакАллен у Відділі преси, освіти і культури Посольства США як пілотний проект, мета якого — підготувати кваліфікованих тренерів, котрі можуть проводити семінари для викладачів англійської мови у різних навчальних закладах України та на конференціях. При відборі кандидатів на цей курс враховувалася їхня участь у попередніх програмах американського уряду, а також їх комунікативні навички та знання сучасних напрямів методики викладання мови. Кожен з учасників проекту отримав сертифікат тренера і розробив тренінг з таких тем:

Error and Correction
Teaching Speaking through Multiple Intelligences
Course Design
Teaching Listening
Technical Reading
Young Learners
Communicative Grammar
Adding Color to Your English classes
Teaching Vocabulary through Visual Aids

Якщо ви хочете запросити тренера з цих тем для проведення семінарів на базі вашого методичного об'єднання, звертайтеся до Відділу преси, освіти та культури Посольства США.
Контактна особа — Лілія Шило, тел: (044) 490-4026, 490-4068,
E-mail: Lshylo@pd.state.gov

За сприяння Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні

ВІСНИК
програм шкільних обмінів

Сергій Курбатов
Над чим працюють Суми...

На зустрічі випускників ми визначилися з тематикою тренінгів, які ми можемо розробити й запропонувати колегам. Загальна назва "Технологія створення віртуальних освітніх проектів та система комунікацій з донорськими організаціями".
Цікаво?

Олена Франчук
Ми зрушили з місця!

Мені аж дух захоплює від перспектив співпраці, які відкриваються кожному за умови, що мережа БУДЕ розвиватись як організація однодумців! "З миру по нитці" — і яка перспектива для професійного розвитку кожного! Впевнена, що при першій же зустрічі можна визначитися з реалізацією ідей, що вже напрацьовані досвідом групи Сум, Закарпаття, Тернополя, Рівного та інших. Завдання лідерів — не спинятись і залучати випускників регіонів до активної участі у розбудові нашого неформального об'єднання.

Ірина Гольдріна
Потрібна допомога

У Херсоні з моєї ініціативи і за фінансової підтримки Бюро у справах освіти та культури Держдепартаменту США готується семінар для спеціалістів відділів освіти районних державних адміністрацій і міст Херсонської області "Формуємо майбутнього лідера". Мета семінару — надання практичної допомоги працівникам органів управління освітою з питань впровадження та реалізації громадянської освіти. Планується випуск збірки матеріалів, куди увійдуть документи, методичні рекомендації тощо. Виникла проблема з Програмою з громадянської освіти для учнів 5–8 класів. Ми не можемо знайти нічого, що стосується дітей цього віку. Потрібна ваша допомога. Будь ласка, якщо у вас є власні наробки чи готова програма, надішліть їх на адресу: helsan@tic/ks/ua, буду дуже вдячна.

Ірина Гольдріна
Труднощі Південного регіону

Минуло понад два місяці після знаменного для його учасників семінару в Рівному. У Форумі йде жваве обговорення зустрічей ініціативних груп випускників освітніх програм, висуваються цікаві пропозиції, виникають нові ідеї. Тільки Південь мовчить. Хочу пояснити, чому. Інформація про проведення семінару-тренінгу та його матеріали так і не були доведені до відома випускників програм під час зустрічі 24 лютого, а вони були в Одеському офісі в електронному і друкованому варіанті. Тільки 24 березня на семінарі "Громадянська освіта — консолідація зусиль", в якому взяли участь 28 випускників програм ТЕА та РІЕ, я особисто ознайомила представників Одеської та Миколаївської областей зі "Зверненням до випускників...". Питомою була підтримка Галини Костюк зі Львова, яка розповіла про роботу ініціативних груп в Ужгороді та Львові. Олена Фім'яр і Микола Марченко підтвердили народження подібної групи випускників освітніх програм у сусідній Херсонській області. Тепер будемо чекати на ЛІДЕРА, який візьме на себе ініціативу і сприятиме створенню групи.

Олена Франчук
Час продовжити розмову в чаті

Шановні колеги! І все-таки ми розбурхали багатьох людей і спонукали до пробудження безліч нових і гарних ідей. Підтримую ідею чату, віртуальне, а все ж спілкування в одному часі. Думаю, що Центри ІАТР нас підтримають. Крім того, ще є 12 віртуальних Центрів, 10 з яких розташовані в школах. Там також працюють випускники.
Для успішного чату зробіть заготовки. До зустрічі!

Світлана Шаботіна
Коло питань (Дніпропетровськ)

Підтримуємо ідею обміну досвідом та обговорення проблем у чаті. Але вважаємо за необхідне визначення кола проблем для першого чату, оскільки проблем для обговорення на зустрічі в Запоріжжі нами було названо багато — на серію чатів.
З 16 до 17-ї години.

Олена Франчук
Поширення інформації про ІАТР

18 квітня Рівненський віртуальний центр, що створено нещодавно на базі ЗОШ № 15, радо приймав гостей — освітян з м. Харкова. Члени делегації — директори шкіл та працівники районних управлінь освіти ознайомились із напрямками роботи ВЦ, переглянули веб-сторінки, створені членами Медіа-центрів шкіл м. Рівного, обговорили перспективи розвитку проекту Учнівська консультативна рада, започаткованого в роботі ВЦ/ІАТР4. Адміністраторам було цікаво дізнатись про існування порталу CEN, про існування ІАТР-центру у їх власному місті та про можливості співпраці з таким центром. У зв'язку з останнім — чи не повинні випускники та працівники таких центрів пропагувати ширше надані можливості доступу до Інтернету серед освітян, звертаючись до місцевої преси, органів управління освітою?
Харків — велике місто, може, в маленьких містах справи у цьому напрямку ідуть краще?

Лариса Середяк
Створюємо пограму

Добре, що розмови про лідерство зачіпають нас, але час переходити, на мою думку, до конкретніших дій. Починаю створювати програму "Лідер: проблеми і перспективи становлення..." (назва умовна). Сподіваюся невдовзі подати робочий варіант приблизно на 72 год. Було б цікаво ознайомитися з різними існуючими програмами з лідерства.

Відділ преси, освіти та культури Посольства США

займається питаннями преси, освіти і культури, а саме: координує проведення заходів для преси, підтримує зв'язки з громадськістю, керує програмами культурного та освітнього обмінів, надає інформацію про американське суспільство та культуру, розповсюджуючи матеріали українською та англійською мовами, а також забезпечує роботу Інформаційного центру, Ресурсного центру для викладачів англійської мови, Американської бібліотеки в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та Освітнього консультативного центру.

Інформаційні програми

Головна мета Відділу – надавати точну і своєчасну інформацію про Сполучені Штати Америки, акцентуючи увагу на політиці, яку проводять Американський Уряд та, відповідно, Посольство США. Друкована й електронна версія цієї інформації щодня розповсюджується серед журналістів та українських державних урядовців у вигляді «Washington File» – дайджесту офіційних урядових новин з Вашингтона щодо міжнародної політики. Відділ підтримує зв'язки з представниками засобів масової інформації, випускає прес-релізи, організовує прес-конференції, влаштовує супутникові телемости та цифрові телевідеоконференції. Крім цього, Відділ організовує семінари та програми обміну для журналістів, щоб забезпечити розвиток вільної й відкритої преси і вільний потік інформації.

Освітні програми

Обмін інформацією і досвідом між громадянами Сполучених Штатів Америки та України є головним компонентом роботи Посольства США, спрямованої на підтримку побудови громадянського суспільства в Україні. З цією метою Відділ пропонує ряд програм академічних і професійних обмінів. Щороку понад 2000 українців та американців беруть участь у цих програмах. Шляхом відкритих конкурсів проходить відбір учасників на академічні програми для студентів, учителів та професорів, науковців та фахівців переважно у галузі суспільних і гуманітарних наук. Крім того, Відділ координує програму з професійного обміну «Громадські зв'язки» та інші програми для бізнесменів, місцевих урядовців, працівників і представників неурядових організацій. Здійснюється підтримка програм партнерства між університетами та громадськими організаціями, які працюють у сфері охорони довкілля, жіночого лідерства та об'єднання громадян.

Фонд демократії

Це програма малих грантів, що сприяє розширенню демократичних принципів громадянського суспільства в Україні через підтримку конкурсних пілотних проектів від неурядових організацій. Проект повинен супроводжуватись рекомендаційним листом і мати підтримку співробітників Посольства США. До проектів, що були заохочені Фондом, увійшли проведення семінару молодих політичних лідерів, видання економічного часопису, різноманітні навчальні програми та конференції.

Американські студії, вивчення англійської мови

Діяльність Відділу щодо підтримки викладачів англійської мови здійснюється Ресурсним центром для викладачів англійської мови, який працює в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та включає в себе продаж навчальних книг і касет, підтримку викладацьких конференцій та асоціацій викладачів англійської мови, надання в користування великої колекції відео- й аудіокасет, методичної літератури для вчителів, проведення семінарів спеціалістами з викладання англійської мови. Відділ також підтримує американознавчі конференції та науковців, які ними займаються, забезпечуючи їх необхідними матеріалами та обладнанням.

Наша діяльність також включає в себе підтримку видань американських книг українською мовою, читання спеціалістами та науковцями лекцій на актуальні теми, сприяння розширеному доступу до Інтернету та розвитку бібліотек.

Центр інформаційних ресурсів

Центр інформаційних ресурсів надає інформацію про США – політику, міжнародні відносини, безпеку, військові проблеми, право, економіку, торгівлю та екологію, культуру та освіту. Центр має в своєму розпорядженні бази даних on-line та на лазерних дисках, збірки документів, довідники на традиційних носіях. Центр співпрацює з урядом, журналістами, вченими, представниками ділових кіл, іншими особами та організаціями, що мають професійну зацікавленість в інформації про Сполучені Штати Америки. Центр надає інформацію факсом та електронною поштою, а також телефоном у разі термінової потреби. Ресурси Інформаційного центру можна використовувати особисто за попередньою домовленістю.

Вісник програм шкільних обмінів
видається і розповсюджується
Відділом преси, освіти та культури Посольства США
в Україні з 1999 року і виходить 4 рази на рік.
Всі матеріали розміщені також на веб-сторінці
http://visnyk.iatp.org.ua
Менеджер проекту Наталія Єремеєва
(ел. пошта: VisnykUA@pd.state.gov)

Наша адреса:
04050, Київ, вул. Глибочицька, 4
Тел.: (044) 490-40-26;
Детальнішу інформацію про програми і діяльність Відділу преси, освіти та культури можна знайти, завітавши на нашу веб-сторінку:
www.usembassy.kiev.ua

Від редакції.

Ми поважаємо Вашу думку. Відділ преси, освіти та культури Посольства США не завжди поділяє погляди авторів статей. Ми чекаємо на Ваші ідеї і статті. Посилання на передруки з видання «Вісник програм шкільних обмінів» обов'язкові.

Видавничий дім «КМ Академія».
04070, Київ, вул. Сковороди, 2.
Тел./факс: (044) 416-60-92; 238-28-26.
E-mail: vd_naukma@ukr.net
Зам. № 3-60.